

Міністерство освіти і науки України

Українська мова

5 – 9 класи

Програма

для загальноосвітніх навчальних закладів

з російською мовою навчання

2017

Програму підготували: **Бондаренко Н. В.**, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу навчання української мови та літератури Інституту педагогіки НАПН України (керівник авторського колективу); **Ярмолюк А. В.**, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу навчання української мови та літератури Інституту педагогіки НАПН України; **Савченко О.В.**, учитель української мови і літератури, учитель-методист вищої категорії спеціалізованої школи I-III ступеня № 57 з поглибленим вивченням англійської мови м. Києва; **Кононенко В. Л.**, учитель української мови і літератури, учитель-методист вищої категорії гімназії №178 м. Києва
(наказ МОН України № 84 від 20. 01. 2017)

Пояснювальна записка

Роль і місце української мови в структурі загальної середньої освіти визначаються особливостями мови як могутнього націє- і державотворчого фактора, вагомим чинником формування особистості громадянина України. Українській мові належить одне з чільних місць серед національних вартостей. Будучи рідною мовою однойменного етносу, українська мова водночас є своєрідним національним кодом, який об'єднує всіх громадян України, з населення гуртує народ. Вільне володіння державною мовою має неабияке значення для соціалізації громадян України різних національностей, стимулювання їх інтелектуального внеску в науковий потенціал, інтеграції в культуру українського народу, формування української наукової, мистецької, політичної та бізнесової еліти з числа представників різних етносів.

Державний статус української мови передбачає її пріоритетне використання в усіх сферах суспільного життя. Це зумовлює значущість вивчення української мови як шкільного предмета. Особливо гостро стоїть проблема опанування державної мови тими учнями, для яких рідна мова – інша і, зокрема, російська. Адже без знання державної мови сьогодні неможливо стати повноправним громадянином, патріотом України, її захисником, кваліфікованим спеціалістом, компетентним у будь-якій галузі виробництва. Володіння українською мовою має бути достатнім для того, щоб випускник школи якнайповніше реалізував свої життєві потреби, плани і наміри в умовах зростаючого попиту суспільства на мислячу, діяльну, творчу, національно свідому особистість.

У сучасних умовах, коли обсяг необхідних людині знань стрімко зростає, важливо вдосконалювати технології навчання, розвивати в учнів уміння самостійно поповнювати знання, орієнтуватися у всезростаючому інформаційному потоці. Цьому сприятимуть компетентнісний підхід у навчанні мови і впровадження нових освітніх технологій.

Пріоритетом сучасної мовної освіти стає **компетентність** – результат освіти, представлений набором сформованих способів діяльності, які дають змогу людині ефективно діяти в різних ситуаціях, самостійно приймати рішення, оцінювати й удосконалювати свою діяльність, нести за неї відповідальність.

На розв'язання саме цих завдань спрямована програма, укладена на основі Концепції мовної освіти в Україні, Державного стандарту базової і повної середньої освіти з урахуванням Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти та положень **«Концепції Нової української школи» (2016)**.

В основу програми покладено розвиток як предметних, так і ключових компетентностей, що сприятимуть активній соціалізації учнів, формуванню вмінь самостійно здобувати знання упродовж життя.

Формування ключових компетентностей засобами української мови

№ п/п	Ключові компетентності	Складники
1	Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами	Уміння: • сприймати, розуміти, аналізувати інформацію українською мовою; • користуватися різними видами читання – ознайомлювальним, вивчальним, вибіркоким, пошуковим та ін.; • ставити запитання і відповідати на них, виступати з усним повідомленням; • усно і письмово висловлювати думки, почуття, погляди, тлумачити факти (через слухання, говоріння, читання, письмо, застосування мультимедійних засобів); • коректно вести діалог, дискусію; • складати письмові висловлення різних типів і стилів; • використовувати українознавчі відомості в різних видах мовленнєвої діяльності;

		• толерантно спілкуватися. Ставлення: • здатність використовувати українську мову як засіб пізнання світу, культури та міжнаціонального спілкування; • прагнення реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ – у навчанні, на роботі, вдома, у вільний час; • готовність популяризувати Україну, її досягнення у різних сферах і галузях життя; • усвідомлення ролі ефективного спілкування та необхідності вдосконалювати свої комунікативні вміння; • готовність до міжкультурного діалогу. Навчальні ресурси: • тексти різних стилів і типів; • підручники, посібники, довідники, зокрема мультимедійні; • онлайн-курси, онлайн-бібліотеки; • проектна робота.
2	Спілкування іноземними мовами	Уміння: • розуміти висловлене іноземною мовою (через слухання, говоріння, читання і письмо); • усно і письмово висловлювати думки, почуття, погляди, тлумачити факти у широкому діапазоні соціальних і культурних контекстів; Ставлення: • здатність до посередницької діяльності та міжкультурного спілкування; Навчальні ресурси: • підручники, посібники, словники; • онлайн-перекладачі; • тексти мовою оригіналу та їх переклади українською.
3	Математична компетентність	Уміння: • встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, виділяти головну й другорядну, нову й відому інформацію; • структурувати інформацію, групувати матеріал за певною ознакою; • на основі спостережень формувати визначення; • подавати інформацію в різних форматах (текст, таблиця, схема); • працювати за алгоритмом, створювати власні алгоритми дій; • складати плани різних видів до текстів. Ставлення: • прагнення дотримуватися культури логічного й алгоритмічного мислення; • усвідомлення закономірності як суттєвого, повторюваного взаємозв'язку між об'єктами; • прагнення зрозуміло й логічно подавати інформацію; • усвідомлення взаємозв'язку між чітким цілевизначенням і плануванням та

		ефективністю дій. Навчальні ресурси: • таблиці, схеми, алгоритми, плани; • тексти різних типів.
4	Основні компетентності у природничих науках і технологіях	Уміння: • аналізувати й оцінювати діяльність людини, її вплив на довкілля; • спостерігати, аналізувати явища, з'ясовувати причини їх; • здійснювати пошукову діяльність; • ставити пізнавальні задачі й висувати ідеї; вибирати умови здійснення проекту; • збирати факти, описувати результати, формулювати висновки; • презентувати результати дослідження з використанням комп'ютерних засобів і технологій. Ставлення: • інтерес до нових технологій та здатність опановувати їх; • усвідомлення важливості дослідницької діяльності для розв'язання суспільно значущих завдань. Навчальні ресурси: • книжки, підручники, довідники, карти, енциклопедії, каталоги, словники, Інтернет; • інформаційно-цифрові пристрої; • інноваційні технології навчання (інтерактивні, інформаційно-комунікаційні).
5	Інформаційно-цифрова компетентність	Уміння: • використовувати інформаційно-комунікаційні засоби для ефективного здобуття і передачі інформації; • знаходити потрібну інформацію в різних джерелах, різними мовами; • визначати ступінь достовірності/недостовірності інформації, порівнюючи її з інформацією з інших джерел; • ефективно використовувати здобуту інформацію відповідно до поставлених цілей і завдань, сфери застосування. Ставлення: • реалізація пізнавальних інтересів у сучасному інформаційному просторі; • інтерес до нових інформаційних технологій; • прагнення дотримуватися правил спілкування в сучасному інформаційному просторі; • критичне осмислення інформації, здобутої з різних джерел. Навчальні ресурси: • різні інформаційно-цифрові пристрої; • електронні презентації; • електронні бібліотеки, навчальні сайти; • телепередачі, навчальні фільми; • алгоритми, інструкції, плани; • записи в соціальних мережах і коментарі до них.

6	Уміння вчитися впродовж життя	Уміння: • визначати навчальні цілі та способи їх досягнення; • планувати й організовувати власну навчальну діяльність; • адекватно оцінювати свої результати, вклад в роботу групи; • адаптуватися до нових вимог і ситуацій; • користуватися різною довідковою літературою. Ставлення: • усвідомлення ролі читання для особистісного розвитку; • здатність здобувати та засвоювати нові знання, набувати нових умінь і навичок, організовувати власну і колективну навчальну діяльність; • відповідальне ставлення до свого навчання. Навчальні ресурси: • різні інформаційно-цифрові пристрої; • навчальні тренінги (зокрема онлайн-тренінги, онлайн-курси); • інструкції з самооцінювання; • довідкова література; • бібліотеки, електронні мережеві бібліотеки.
7	Ініціативність і підприємливість	Уміння: • генерувати нові ідеї, ініціативи та втілювати їх у життя; • представляти власні ідеї, доцільно використовуючи мовленнєві й немовленнєві ресурси; • активно й ефективно працювати в команді; • використовувати комунікативні стратегії, адекватні визначеним цілям і ситуації; • приймати доцільні рішення у сфері зайнятості, фінансів; • прогнозувати результати своєї діяльності; • раціонально поводитися як споживач. Ставлення: • готовність брати на себе відповідальність; • усвідомлення взаємозв'язку особистої активності, відповідальності та успішності в навчальній і професійній діяльності; • усвідомлення ролі комунікативних умінь у досягненні визначених цілей. Навчальні ресурси: • тексти офіційно-ділового та наукового стилів; • презентації, зразки реклами; • тексти художньої літератури, де представлено моделі ініціативної поведінки, активної життєвої позиції.
8	Соціальна громадянська компетентність та	Уміння: • визначати своє місце і роль у сім'ї, у суспільстві, у громадському житті й державі загалом; • брати конструктивну й ефективну участь у громадському житті, на роботі,

		поводитися в сім'ї, дотримуючись морально-етичних норм; • обстоювати цінності держави як гідний її громадянин; • обстоювати права особистості на захист честі й гідності; • дотримуватися прав людини; • працювати в команді на результат; • уникати конфліктів, а в разі потреби долати їх; досягати компромісу; • об'єктивно аналізувати інформацію суспільно-політичного характеру; • вести дискусію, діалог, аргументовано і грамотно висловлювати власну позицію щодо суспільно-політичних питань, проблем громадянського суспільства. Ставлення: • усвідомлення власних інтересів у їх нерозривному зв'язку з інтересами суспільства; • прагнення до активної ролі в суспільстві, наполегливість і рішучість у досягненні цілей; • повага до закону і правових норм, зокрема щодо державної української мови та мов національних меншин. Навчальні ресурси: • тексти різних типів і стилів, де обговорюються важливі суспільно-політичні питання, моделі демократичного державного устрою; • проекти суспільно-політичного спрямування.
9	Обізнаність і самовираження у сфері культури	Уміння: • використовувати українську мову як засіб пізнання національної та світової культури, як засіб культурного самовираження; • дотримуватися норм мовленнєвого етикету, культури поведінки; • оцінювати твори мистецтва, ділитися своїми враженнями від них; • створювати тексти публіцистичного, художнього стилів; • виражати свої ідеї, досвід, почуття, оцінки за допомогою мистецтва. Ставлення: • інтерес до творів мистецтва; • здатність розуміти твори мистецтва; • прагнення формувати власні мистецькі смаки; • потреба в читанні як джерелі естетичного задоволення та емоційної рефлексії; • відкритість до міжкультурної комунікації. Навчальні ресурси: • твори різних видів і жанрів мистецтва; • виставки, презентації, зокрема онлайн-виставки; • проекти культурологічної та мистецтвознавчої спрямованості.
10	Екологічна грамотність і здорове життя	Уміння: • сприймати і розуміти інформацію з

		екологічної тематики, правильно її оцінювати й використовувати в конкретній ситуації; • оцінювати вплив своїх дій на довкілля; • бережливо ставитися до природи – джерела життя й важливої умови гармонійного розвитку особистості; • раціонально користуватися природними ресурсами; • дотримуватися здорового способу життя. Ставлення: • усвідомлення цілісності світу, його взаємозв'язків для розуміння перспектив розвитку суспільства; • розуміння ролі довкілля для життя і здоров'я людини; • готовність берегти природні ресурси для життя нинішнього та майбутнього поколінь; • ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших людей як до найбільшої цінності; • бажання і здатність дотримуватися здорового способу життя. Навчальні ресурси: • навчальні тексти і завдання до них, презентації, онлайн-курси з екологічної тематики, здорового способу життя; • художні й публіцистичні твори (уривки), де розкривається екологічна тематика.
--	--	---

Розвиткові деталізованих десяти компетентностей сприятиме введення в програму чотирьох тематичних блоків: **«Екологічна безпека і сталий розвиток»**, **«Громадянська відповідальність»**, **«Здоров'я і безпека»**, **«Підприємливість і фінансова грамотність»**. Ці теми наскрізні для всіх навчальних предметів і співвідносяться з ключовими компетентностями. Вони забезпечують формування ціннісних орієнтацій і світоглядних переконань учнів, що визначають їхню поведінку в різних життєвих ситуаціях. Наскрізні теми реалізуються в програмі через відповідне трактування навчального матеріалу, використання текстів, дидактичного матеріалу заявленої тематики.

Мета наскрізної теми **«Екологічна безпека і сталий розвиток»** – формування соціальної активності, відповідальності й екологічної свідомості, готовності брати участь у вирішенні проблем охорони довкілля і сталого розвитку суспільства, усвідомлення важливості цих рішень для майбутніх поколінь.

Реалізація екологічної тематики в процесі опанування державної мови спонукає учнів:

- розкривати взаємозв'язок людини і природи, її вплив на екологічний стан довкілля;
- критично оцінювати результат людської діяльності в природному середовищі, обґрунтовувати необхідність бережливого ставлення до природних ресурсів;
- усвідомлювати значення природи для духовного розвитку особистості;
- передавати засобами мови красу природи, відчуття співпричетності зі світом природи;
- працювати над реалізацією екологічних проектів, популяризувати їх, залучаючи членів родини, друзів, місцеву громаду й широку громадськість до природоохоронних заходів.

Тематична лінія **«Громадянська відповідальність»** покликана сприяти становленню активного члена суспільства, який розуміє основні принципи й механізми його функціонування; сповідує гуманістичні демократичні цінності,

вільний у своєму виборі, керуючись загальнолюдськими морально-етичними нормами й почуттями громадянської відповідальності.

Зазначена тематична лінія передбачає спонування учнів у процесі опанування української мови:

- обговорювати соціальні, гуманітарні й інші проблеми сучасного суспільства;
- визначати власне місце і роль у родині, в державі, у світі;
- належно виконувати свої соціальні ролі;
- аналізувати діяльність, особистісні якості відомих діячів, що свідчать про їх громадянську позицію;
- аналізувати тексти, де порушуються важливі суспільні проблеми;
- усвідомлювати необхідність захисту своїх прав і прав інших людей;
- розвивати здатність толерантно спілкуватися, не допускати конфліктів, а в разі виникнення мирно усувати їх;
- працювати в команді, приймаючи рішення, адекватні ситуації;
- брати участь у різних соціальних проектах, залучаючи родину, друзів, місцеву громаду й широкую громадськість.

Призначення тематичної лінії **«Здоров'я і безпека»** – сприяти становленню учнів як духовно, емоційно, соціально й фізично розвинених повноцінних членів суспільства, здатних вести здоровий спосіб життя і формувати безпечне життєве середовище. Під час роботи над навчальним матеріалом, у якому реалізується зазначена тема, учні мотивовані:

- встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між своїми звичками, поведінкою та здоров'ям, безпекою;
- усвідомлювати переваги здорового способу життя й безпечної поведінки;
- обговорювати основні принципи здорового способу життя;
- дотримуватися правил поведінки в критичних та небезпечних ситуаціях;
- формувати ціннісне ставлення до власного здоров'я та здоров'я інших людей, до довкілля як до потенційного джерела здоров'я, безпеки й благополуччя.

Тематична лінія **«Підприємливість і фінансова грамотність»** спрямована на розвиток лідерських ініціатив, здатності успішно діяти в світі, що стрімко змінюється. Зазначена тема привертає увагу учнів до важливості практичних аспектів фінансових питань, усвідомлення взаємозв'язку ініціативності, підприємливості, відповідальності й особистого успіху.

У процесі реалізації цілей тематичної лінії **«Підприємливість та фінансова грамотність»** передбачається:

- розвивати ініціативність і винахідливість учнів у розв'язанні різних завдань;
- застосовувати ефективні стратегії, як мовленнєві, так і немовленнєві, з урахуванням конкретного завдання, ситуації;
- пропонувати ідеї в проектній діяльності, у командній роботі;
- обґрунтовувати роль гуманітарних наук у розвитку суспільства, різних сфер і галузей життя суспільства, у тому числі економіки, промисловості;
- оцінювати значення комунікативної компетентності особистості для майбутньої професійної діяльності, для ефективного вирішення щоденних проблем;
- оцінювати свої здібності в контексті вибору майбутньої професії;
- аналізувати стратегії, що використовуються в рекламному та інформаційному просторі, з метою запобігання маніпуляцій у сфері соціальних послуг.

Розроблена відповідно до сучасних вимог програма, крім своєї традиційної функції, – бути основою для планування і здійснення навчально-виховного процесу, – детально окреслює очікувані результати навчання і визначає об'єктивні критерії для їх оцінки. Саме цим зумовлені структурні особливості програми, яка складається з пояснювальної записки та основної частини, що містить дві графі.

У першій графі докладно виписано очікувані результати навчання, уміння, які необхідно сформулювати в учнів під час опрацювання конкретної теми курсу, а в другій – зміст навчання, деталізовано знання, що їх слід

засвоїти. Уміння градуюються за рівнями – від репродуктивних до конструктивних і творчих. Це дає змогу простежити весь процес формування умінь – від найпростіших до складних та вмінь найвищого рівня, які співвідносяться з відповідними рівнями, закладеними в Критеріях оцінювання навчальних досягнень учнів. Критерії – окремий документ, у якому докладно розписано вимоги до знань, умінь і навичок учнів з усіх аспектів володіння мовою, та методика їх оцінювання.

Створенню програми передували теоретичні дослідження усіх аспектів мовної освіти, їх широке обговорення педагогічною громадськістю, практична апробація провідних ідей запропонованої системи навчання.

Програма реалізує сучасні підходи до мовної освіти, які передбачають приведення системи оволодіння мовою у відповідність до геополітичної та мовної ситуації, пріоритетів, критеріїв, ціннісних орієнтацій, перспектив суспільного розвитку. Головною при цьому є життєва адекватність освіти, її орієнтація на задоволення потреб і культурних запитів особистості, пов'язаних із практичною діяльністю, духовним життям, комунікативними інтересами. Пропонована система заснована на синтезі кількох **підходів – особистісно орієнтованого, компетентнісного, діяльнісного, комунікативного, текстоцентричного, функціонального, соціокультурного, емоційно-смислового.**

Програма ґрунтується на таких основних **принципах**:

- 1) практичній спрямованості та комунікативній орієнтації навчання;
- 2) взаємозв'язку у вирішенні комунікативних, освітніх, розвивальних і виховних завдань;
- 3) взаємопов'язаному розвитку усіх видів мовленнєвої діяльності;
- 4) відборі й організації навчального матеріалу відповідно до вимог мовознавства з урахуванням функціонального підходу, а також специфіки оволодіння українською мовою російськомовними учнями;
- 5) наступності між початковою й основною, основною та старшою ланками, а також між класами основної і старшої школи.

Мета вивчення української мови в загальноосвітніх навчальних закладах з російською мовою навчання полягає у становленні духовно багатой особистості, яка володіє уміннями й навичками вільно, комунікативно доцільно користуватися виражальними засобами мови в усіх видах мовленнєвої діяльності, вільно орієнтується у всезростаючому інформаційному потоці, вміє формувати й обстоювати власну думку, громадянську позицію щодо тих чи інших подій і явищ (у тому числі суспільних), давати їм адекватну оцінку, самонавчатись і самовдосконалюватись.

Оскільки оволодіння мовою – важлива складова соціально-культурної діяльності, мовна освіта повинна ставити за мету:

- а) навчити розуміння нової культури (міжкультурного взаєморозуміння);
- б) оволодіти міжкультурною комунікацією, тобто вмінням спілкуватися з носіями іншої культури.

Сформульована мета потребує розв'язання таких **завдань**:

- 1) вироблення стійкої потреби у вивченні української мови;
- 2) розвиток умінь і навичок спілкування, вільного вираження думок і почуттів у різних сферах приватного й суспільного життя на основі засвоєння базових мовленнєвих знань, вироблення умінь і навичок комунікативно виправдано користуватися засобами мови в різних життєвих ситуаціях під час сприймання, відтворення і створення висловлень; оволодіння культурою мовлення;
- 3) формування в учнів базових орфоепічних, граматичних, лексичних, правописних, стилістичних умінь і навичок на основі засвоєння норм української літературної мови;
- 4) вироблення умінь сприймати мову як мистецьке явище, що має естетичну цінність;
- 5) формування гуманістичного світогляду, духовного світу учнів, моральних і естетичних переконань, громадянських рис патріота України на основі засвоєння українських національних та загальнолюдських цінностей шляхом прилучення через мову до культурних надбань українського народу в контексті культури світової.

Відповідно до концептуальних засад, мети і завдань курсу у програмі визначено **зміст навчання української мови** для 5–9 класів, який

структуровано за чотирма взаємозв'язаними лініями – мовною, мовленнєвою, соціокультурною і діяльнісною (стратегічною).

Згідно з Державним стандартом **мовна** змістова лінія забезпечує засвоєння учнями системних знань про мову як засіб вираження думок і почуттів людини та формування мовних умінь і навичок; **мовленнєва** – вироблення і вдосконалення умінь і навичок в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіюванні, читанні, говорінні, письмі); **соціокультурна** – засвоєння українських та загальнолюдських культурних і духовних цінностей, норм, які регулюють стосунки в суспільстві, сприяють естетичному і морально-етичному розвитку; **діяльнісна** (стратегічна) – формування загальнонавчальних умінь і навичок учнів, опанування різних стратегій. Зазначені змістові лінії формують мовленнєву, мовну, соціокультурну, діяльнісну (стратегічну) і загалом – **комунікативну компетентність** особистості.

Мовна змістова лінія визначає особливості фонетичної, лексичної, словотвірної, граматичної та правописної систем української літературної мови. Вона включає актуальні питання функціонування української мови, теоретичні відомості про систему мови, її рівні й аспекти, ключові поняття фонетики, лексикології, фразеології, будови слова і словотвору, морфології, синтаксису, орфографії і пунктуації.

Засвоєння системних знань про мову і формування на їх основі відповідних умінь забезпечує мовну компетентність особистості.

Обсяг поданих у програмі теоретичних відомостей наближається до курсу української мови як рідної. Об'єктивною підставою для цього є спільність предмета вивчення (українська мова), близькість мов, високий рівень загального розвитку і мовленнєвих здібностей російськомовних учнів. Ефективність такого підходу підтверджена багаторічною шкільною практикою, результатом чого є належний рівень володіння державною мовою російськомовними учнями. Матеріал мовного змістового блоку систематизується на лінійній основі з деякими відступами (вони зумовлені необхідністю посилення функціонального підходу), зберігаючи в основному структуру теоретичної частини курсу української мови як рідної.

У програмі збалансовано засвоєння мовної теорії та формування практичних умінь і навичок у різних видах мовленнєвої діяльності.

Посилено увагу до стилістичних можливостей мовних одиниць різних рівнів. У кожному розділі лінгвістичного блоку програми курсивом виділено питання культури мовлення, де визначено зміст роботи над нормами української літературної мови, зокрема тими, які становлять труднощі для російськомовних учнів з огляду на вплив рідної мови. Мовна змістова лінія ґрунтується на вченні про мову як систему систем і передбачає відповідне пред'явлення теоретичного матеріалу, що сприяє оптимізації його засвоєння (факти, викладені в системі, запам'ятовуються краще, ніж набір розрізнених фактів). Комунікативна орієнтація навчання, своєю чергою, зумовлює необхідність поєднання різнорівневих та різноаспектних мовних явищ, оскільки у мовленні вони функціонують комплексно, в тісному взаємозв'язку.

Реалізований у програмі **текстоцентричний підхід** до вивчення мовної теорії полягає в її засвоєнні на основі зв'язних текстів різної тематики, насичених виучуваними мовними явищами. Безперечні переваги такої системи в тому, що мовні одиниці подаються не абстраговано, ізольовано, а в їх природному мовному оточенні, безпосередньому функціонуванні у мовленні. Текст слугує відправним мотиваційним моментом для аналітичної роботи над знаходженням виучуваних мовних одиниць і явищ, з'ясуванням їх взаємозв'язків з іншими елементами мовної системи, спостереженням над функціонуванням у мовленні та подальшої конструктивної і творчої роботи з відпрацювання відповідних мовних і мовленнєвих умінь і навичок. Система комплексних завдань на основі тексту дає змогу побіжно повторювати вивчений раніше теоретичний матеріал і вдосконалювати набуті на попередніх уроках практичні уміння й навички.

Програмою передбачено, що впродовж усього періоду навчання в полі зору вчителя перебуватимуть факти і явища української мови, які мають істотні або несуттєві розбіжності з аналогами в рідній, а також специфічні, властиві лише виучуваній мові, питання культури мовлення, пов'язані з впливом російської мови. Опора на рідну мову учнів при вивченні української здійснюватиметься через словникову (в тому числі термінологічну) роботу, відповідне подання

теорії, формулювання запитань і завдань, систему спеціальних вправ на спостереження, порівняння, переклад тощо.

У програмі вказано на необхідність здійснення **міжпредметних зв'язків**, найприроднішими з яких є зв'язки курсу мови з літературою та образотворчим мистецтвом. Опора на вже відомі учням поняття дасть змогу уникнути дублювання, глибше усвідомити виучуваний матеріал.

Основне призначення **мовленнєвої змістової лінії** полягає у визначенні змісту роботи щодо формування в учнів комунікативної компетентності, суть якої розкривається у формулюванні мети курсу. Комунікативний блок програми презентує функціональну систему мовлення, представлену мовленнєвою діяльністю в єдності чотирьох її складових – слухання, читання, говоріння і письма. Ця змістова лінія включає зміст навчальної мовленнєвої діяльності, куди входять відомості про мовлення та перелік основних видів робіт за кожним із видів мовленнєвої діяльності, а також навчальні досягнення учнів.

Мовленнєва змістова лінія реалізується комплексно, інтегративно і передбачає взаємозв'язаний гармонійний розвиток умінь і навичок учнів у чотирьох видах мовленнєвої діяльності.

У програмі знайшли відображення система роботи з аудіювання, читання, говоріння і письма та вимоги до володіння цими видами мовленнєвої діяльності. Перелік необхідних знань і вмінь диференційовано за чотирма видами мовленнєвої діяльності. Оскільки зазначені вміння і навички формуються на кожному уроці, а не лише на спеціальних уроках розвитку мовлення, зміст і результати навчання аудіювання, читання, говоріння і письма подано окремими блоками, а не прив'язано до видів робіт (написання переказів, творів). Належну увагу приділено вдосконаленню змісту, структури та мовного оформлення усних і письмових висловлювань учнів.

Соціокультурна змістова лінія програми втілює один з основних концептуальних підходів до мовної освіти. Вона стосується соціокультурних умов користування мовою і пов'язана зі знаннями та вміннями, необхідними для реалізації соціального аспекту використання мови. Ця змістова лінія ґрунтується на суспільній та культуроносній функції мови, відображує взаємозалежний зв'язок: людина – суспільство – мова – культура і полягає у вивченні мови в контексті приватного і суспільного життя, представленої нею та відображеної у ній культури, системи цінностей, взаємозв'язків із культурними надбаннями народів світу.

Соціокультурний блок програми включає відомості, які розкривають феномен людини, людства, України й українства в їх самобутності і всепланетарності водночас (основні світоглядні ідеї, ідеали, морально-етичні уявлення, естетичні уподобання, особливості менталітету різних етносів і зокрема українців, матеріали, пов'язані з історією, географією, екологією, матеріальною і духовною культурою тощо). Основні національні культурні й суспільні цінності, які сьогодні набувають універсального, загальнолюдського характеру, закладають інтеграційну основу навчання, виховання і розвитку учнів засобами української мови.

Соціокультурна лінія повністю відповідає вимогам Державного стандарту. Вона реалізується у відповідному розділі програми, де її зміст представлено у вигляді проблематики, що знайде відображення у змістовому екстралінгвістичному наповненні підручника, як це показано на прикладі 5 класу. З огляду на зазначену в Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти складність шкалування аспектів соціокультурної компетентності у програмі подано лише вміння, пов'язані з деякими соціальними стосунками і правилами ввічливості.

Соціокультурна лінія, що регламентує тематико-змістову основу розвитку і вдосконалення мовлення учнів (зміст), тісно пов'язана з мовною, яка визначає його формальний бік – мову (форму). Синтез цих змістових ліній здійснюється на основі тексту, який становить єдність змісту і форми. Під час роботи над текстом інтегровано реалізуються також освітні завдання мовленнєвої та стратегічної змістових ліній.

Діяльнісна, або стратегічна, змістова лінія забезпечує розвиток відповідної компетентності, що виявляється у вдосконаленні універсальних умінь – загальнопізнавальних, організаційних, контрольних-оцінних, творчих, а також в опануванні стратегій, що визначають оптимальність мовленнєвої

діяльності та соціально-комунікативної поведінки учнів задля розв'язання навчальних завдань і життєвих проблем.

Діяльнісна (стратегічна) змістова лінія становить багатомірну систему найважливіших інтелектуальних умінь і навичок, необхідних для формування загальної культури учнів, їх готовності до пізнавальної і творчої діяльності та саморозвитку. Становлення цих умінь, які є невід'ємною складовою мовних і мовленнєвих умінь і навичок, відбувається переважно на уроках рідної мови. У зв'язку з тим, що вироблення загальнонавчальних умінь і навичок здійснюється на уроках з інших предметів і, зокрема, з російської мови як рідної, їх перелік подано в узагальненому вигляді наприкінці кожного класу.

Діяльнісна (стратегічна) змістова лінія реалізується в процесі опрацювання решти трьох змістових ліній і не потребує окремих годин.

Охарактеризовані чотири змістові лінії охоплюють усі ключові й предметні компетентності. Мовна і мовленнєва лінії є основними. Вони визначають безпосередній предмет вивчення, його зміст, структуру, забезпечуються виділенням навчального часу на їх реалізацію і супроводжуються державними вимогами до рівня загальноосвітньої підготовки учнів.

Соціокультурна і діяльнісна (стратегічна) змістові лінії як допоміжні є засобом реалізації основних і контролюються опосередковано через вимоги до засвоєння мовленнєвого і мовного компонентів змісту.

Згідно з вимогами програми вивчення кожної теми, що становить органічну єдність мовної теорії та вираженого в тексті екстралінгвістичного змісту, відбувається в кілька етапів:

- 1) мотивація до вивчення матеріалу;
- 2) сприймання на слух (аудіювання), читання тексту, робота над його змістом, у процесі якої відбувається природне (а не привнесене ззовні) формування ціннісних орієнтацій та особистісних якостей учнів;
- 3) виокремлення й дослідження мовної форми, за допомогою якої виражено соціокультурний зміст, в аспекті виучуваної мовної теми;
- 4) опрацювання мовної теорії, виведеної на основі спостережень над мовним матеріалом, формування мовних і мовленнєвих умінь і навичок;
- 5) підбиття підсумків уроку, домашнє завдання з коментарем учителя щодо його виконання.

У програмі подано орієнтовний розподіл навчального часу. Учителеві надається право у разі потреби вносити до нього необхідні корективи (скорочення кількості спеціальних уроків розвитку мовлення при цьому небажане). Резервний час учитель використовує на свій розсуд.

5 КЛАС

(122 год., 3, 5 год. на тиждень; резервний час – 7 год.)

МОВНА ЗМІСТОВА ЛІНІЯ (81 год.)

<i>Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів</i>	<i>Зміст навчального матеріалу</i>
Учень / учениця: обґрунтовує роль української мови в житті держави та необхідність володіння нею кожним громадянином України.	Вступ (1 год.) Значення мови в житті людей. Місце і роль української мови в Українській державі.
розпізнає вивчені частини мови (за загальним значенням, питаннями, відомими граматичними ознаками);	Повторення вивченого в початкових класах (5 год.) Частини мови, основні способи їх розпізнавання; правопис.

класифікує вивчені частини мови, складає з ними словосполучення і речення; знає вивчені орфографічні правила; правильно пише регульовані ними слова; правильно й доцільно використовує вивчені частини мови.	
виділяє словосполучення в реченні; знаходить у словосполученні головне й залежне слова; визначає засоби граматичного зв'язку в словосполученні; наводить приклади; складає словосполучення за заданими схемами; робить синтаксичний розбір словосполучень; добирає різні за будовою словосполучення для вираження того самого смислу; складає зі словосполучень речення; знаходить і виправляє граматичні помилки на вивчені правила в своєму і чужому мовленні (в тому числі помилки у формі залежного слова в словосполученнях, що різняться в українській та російській мовах); користується словником; правильно й доцільно вживає у мовленні засвоєні словосполучення (у тому числі синонімічні).	Відомості з синтаксису й пунктуації. Елементи стилістики (11 год.) Словосполучення. Головне і залежне слово в словосполученні (практично). <i>Практичне засвоєння словосполучень, в яких допускаються помилки у формі залежного слова (зокрема словосполучень, що різняться в українській і російській мовах). Синонімічність словосполучень різної будови. Граматична помилка, її умовне позначення (практично).</i>
розрізняє види речень за метою висловлювання, окличні речення; наводить приклади; правильно інтонує розповідні, питальні, спонукальні, а також окличні речення; виділяє в простому реченні граматичну основу; будує прості речення вивчених видів (у тому числі питальні речення із часткою чи); складає прості речення різних видів для вираження того самого змісту; правильно ставить розділові знаки й обґрунтовує їх за допомогою правил; знаходить і виправляє пунктуаційні помилки на вивчені правила, а також граматичні помилки у питальних реченнях із часткою чи в своєму й чужому текстах; правильно й доцільно використовує у мовленні прості речення, різні за метою висловлювання.	Речення, його граматична основа. Види речень за метою висловлювання (розповідні, питальні, спонукальні). Окличні речення (повторення). Пунктуаційна помилка, її умовне позначення (практично). <i>Інтонування розповідних, питальних, спонукальних, а також окличних речень. Побудова питальних речень із часткою чи. Використання розповідних, питальних, спонукальних та окличних речень у вивчених стилях мовлення. Синонімічність простих речень різних видів.</i>
обґрунтовує порядок слів у реченні з урахуванням основних позицій головних і другорядних членів;	Порядок слів у реченні. Найважливіше слово в реченні.

виділяє за допомогою інтонації й порядку слів найважливіше слово в реченні; змінює порядок слів відповідно до нового смислу речень; дотримується правильного порядку слів як одного із засобів організації речення й висловлювання; будує речення на основі знань про порядок слів і найважливіше слово; використовує інтонацію як засіб вираження смислу, увиразнення основної думки висловлювання.	
розрізняє головні й другорядні члени, знаходить їх у реченні, визначає, якими частинами мови вони виражені (у межах вивчених частин мови); наводить приклади; інтонаційно правильно відтворює речення з пропущеною зв'язкою; оформляє пунктуаційно правильно інтонацію простих речень, у яких підмет і присудок виражені іменником у називному відмінку; правильно вживає у мовленні речення, узгоджуючи підмет і присудок.	Головні члени речення: підмет і присудок. Тире між підметом і присудком, вираженими іменником у називному відмінку (практично).
розрізняє поширені й непоширені речення; знаходить у реченні додаток, означення, обставину, визначає, якими частинами мови вони виражені (у межах вивчених частин мови), до яких слів відносяться; розмежовує підмет і додаток; поширює речення другорядними членами; конструює речення за заданою схемою; будує і правильно вживає у мовленні поширені речення; редагує текст, увиразнюючи його шляхом поширення другорядними членами.	Другорядні члени речення: додаток, означення, обставина.
знаходить у реченні однорідні члени (крім означень), узагальнювальні слова при них; інтонаційно правильно відтворює речення з однорідними членами та узагальнювальними словами при них; обґрунтовує постановку розділових знаків за допомогою вивчених правил; поширює речення однорідними членами та узагальнювальними словами; правильно будує речення з однорідними членами з урахуванням родо-видових відношень між ними; правильно вживає речення з однорідними членами та узагальнювальними словами при них; редагує текст, усуваючи невиправдані	Речення з однорідними членами (без сполучників і зі сполучниками <i>а, але</i>, одиничним <i>і, й</i>). Кома між однорідними членами. Узагальнювальне слово перед однорідними членами (практично). Двокрапка після узагальнювального слова (практично). <i>Дотримання правильної інтонації у реченнях з однорідними членами.</i>

повтори речень з однорідними членами	
знаходить у реченні звертання і вставні слова; наводить приклади; інтонаційно правильно відтворює речення із звертаннями і вставними словами; будує речення із звертаннями і вставними словами з урахуванням ставлення до адресата мовлення; пунктуаційно правильно оформляє інтонаційні особливості речень із звертаннями і вставними словами; дотримується правильної інтонації в реченнях із звертаннями і вставними словами; використовує у мовленні звертання і вставні слова як засіб характеристики мовця і передачі ставлення до адресата; використовує вставні слова як засіб зв'язку речень у тексті.	Речення із звертанням. Розділові знаки при звертанні (повторення). Ознайомлення з найуживанішими вставними словами (практично). Виділення вставних слів на письмі комами. <i>Дотримання правильної інтонації в реченнях із звертаннями і вставними словами. Використання звертань і вставних слів для передачі ставлення до адресата. Використання звертань і вставних слів у розмовному і художньому стилях мовлення.</i>
розрізняє просте і складне речення; визначає межі компонентів складного речення; інтонаційно правильно відтворює складні речення; перебудовує прості речення у складні; будує складні речення різних видів для вираження того самого змісту (в межах вивченого матеріалу); правильно ставить розділові знаки між частинами складного речення; робить синтаксичний розбір речень (нескладні випадки); правильно вживає у мовленні складні речення; використовує різні складні речення вивчених видів, а також складні і прості речення для вираження однакового смислу.	Складні речення з безсполучниковим і сполучниковим зв'язком. Кома між частинами складного речення, з'єднаними безсполучниковим зв'язком, а також перед і, й, та, а, але, щоб, тому що, коли, який. <i>Дотримання інтонації складних речень. Синонімічність складних речень, складних і простих речень.</i>
знаходить у реченні слова автора і пряму мову; обґрунтовує розстановку розділових знаків; наводить приклади; інтонаційно правильно відтворює речення з прямою мовою; поширює речення прямою мовою і словами автора; замінює пряму мову непрямою (у нескладних випадках); пунктуаційно правильно оформляє інтонаційні особливості речень із прямою мовою; знаходить і виправляє помилки у побудові речень з прямою мовою; правильно вживає у мовленні речення з прямою мовою.	Пряма мова. Розділові знаки при прямій мові після слів автора і перед словами автора. <i>Дотримання правильної інтонації у реченнях з прямою мовою. Синонімічність речень із прямою і непрямою мовою.</i>
виділяє в діалозі репліки і слова автора; інтонаційно правильно відтворює діалог; поширює діалог; складає простий	Діалог. Розділові знаки при діалозі. <i>Дотримання правильної інтонації в діалогах.</i>

діалог з опорою на зразок; пунктуаційно правильно оформляє діалог; дотримується основних правил спілкування та правильної інтонації під час ведення діалогу; вживає ввічливі форми звертання, привітання, подяки, вибачення тощо.	
Міжпредметні зв'язки Звертання, вставні слова, діалоги в художніх творах (література).	
розрізняє звуки і букви; звуки голосні й приголосні; наводить приклади; визначає звукове значення букв у слові, кількість звуків і букв; робить звуковий запис слів; вимовляє слова відповідно до норм української літературної мови, правильно відтворює друкований (написаний) текст під час читання; правильно передає на письмі усне мовлення.	Фонетика. Орфоепія. Графіка. Орфографія (27 год.) Звуки мовлення. Голосні й приголосні звуки.
розрізняє тверді і м'які приголосні, правильно вимовляє їх; пояснює вживання й невживання букви ь у словах, де він не ставиться, наводить приклади; використовує букви ь, і, є, ю, я для позначення м'якості приголосних на письмі; робить звуковий запис слів із твердими і м'якими приголосними; помічає і виправляє орфоепічні помилки у своєму мовленні й мовленні однокласників; дотримується правильної вимови твердих і м'яких приголосних в усному мовленні і під час читання; правильно відтворює на письмі тверді та м'які приголосні.	Приголосні тверді і м'які; позначення м'якості приголосних на письмі буквами ь, і, є, ю, я. Правила вживання букви ь. Орфоепічна помилка (практично).
читає напам'ять алфавіт; співвідносить назви букв і вимову звуків, які вони позначають; визначає звукове значення букв у слові; вільно користується алфавітом, працюючи зі словниками, шукаючи потрібну літературу в бібліотеці; розміщує слова, складає списки людей, записує книжки за алфавітом; користується орфографічним словником; правильно відтворює текст під час читання; відтворює на письмі усне мовлення (у межах вивченого матеріалу).	Позначення звуків мовлення на письмі. Співвідношення звуків і букв в алфавіті. Звукове значення букв ї, я, ю, є. Орфографічна помилка, її умовне позначення (практично). Ознайомлення з орфографічним словником.
	Сполучення <i>йо,ьо</i>.

правильно вимовляє, читає і записує з голосу слова з буквосполученнями йо,ьо (в межах вивченого матеріалу); пояснює написання за допомогою правил; наводить приклади; правильно вживає у мовленні слова з буквосполученнями йо,ьо.	
правильно вимовляє слова з апострофом; обґрунтовує написання за допомогою правил; пояснює невживання апострофа; правильно вживає у мовленні слова з апострофом.	Правила вживання апострофа. Вимова та написання слів з апострофом.
визначає кількість складів у слові; характеризує відкриті й закриті, наголошені й ненаголошені склади; обґрунтовує перенос частин слова за допомогою вивчених правил; наводить приклади; ділить слова на склади для переносу; доводить, що значення деяких слів може залежати від місця наголосу (<i>дорóга, дорога́</i>); робить фонетичний розбір слів; правильно наголошує відомі слова; дотримується правил переносу частин слова.	Склад. Основні правила переносу частин слова. Наголос. <i>Правильне наголошування широковживаних слів, зокрема тих, що відрізняються місцем наголосу від аналогічних слів російської мови.</i>
розрізняє в словах наголошені й ненаголошені голосні; правильно вимовляє слова з ненаголошеними голосними, що перевіряються наголосом; правильно записує з голосу слова, обґрунтовує їх написання за допомогою правил; правильно вживає слова з ненаголошеними голосними, що перевіряються наголосом.	Голосні наголошені й ненаголошені, їх вимова і позначення на письмі. Написання слів із ненаголошеними голосними, що перевіряються наголосом. <i>Правильна вимова наголошених і ненаголошених голосних.</i>
правильно вимовляє широковживані слова з ненаголошеними голосними, що не перевіряються наголосом; правильно пише слова, перевіряє їх написання за словником; наводить приклади; правильно використовує широковживані слова з ненаголошеними голосними, що не перевіряються наголосом.	Ненаголошені голосні, що не перевіряються наголосом.
правильно вимовляє і позначає на письмі приголосні звуки української мови (в тому числі тверді, м'які, дзвінкі, глухі, шиплячі); дотримується правильної вимови приголосних звуків.	Вимова приголосних звуків і позначення їх на письмі. Уподібнення приголосних.

правильно вимовляє звуки у словах із подвоєнням букв унаслідок збігу; розпізнає ці слова і пояснює їх написання за допомогою правил; наводить приклади; утворює прикметники із подвоєнням букв від іменників (<i>день – денний</i>); правильно вживає у мовленні слова з подвоєнням букв унаслідок збігу.	Подвоєні букви на позначення збігу однакових приголосних звуків.
правильно вимовляє і відтворює під час читання слова з подовженими м'якими приголосними, записує їх відповідно до вивчених правил, обґрунтовує написання; наводить приклади; правильно вживає слова з подовженням м'яких приголосних, позначених на письмі двома однаковими буквами.	Подвоєні букви на позначення подовжених м'яких приголосних.
правильно вимовляє, відтворює під час читання і записує з голосу слова із спрощеннями в групах приголосних і винятки з правила (у межах вивченого матеріалу); обґрунтовує правильність написання слів за допомогою правила; наводить приклади; здійснює еквівалентну заміну (<i>квиток для проїзду – проїзний квиток</i>); правильно вживає слова зі спрощеннями в групах приголосних та винятки з правила.	Спрощення в групах приголосних.
знаходить у тексті і пояснює правомірність уживання прийменників <i>у-в, з-з-із-зо</i>, сполучників <i>і-й</i>; наводить приклади; вибирає правильний варіант уживання прийменників <i>у-в, з-зі-із-зо</i>, сполучників <i>і-й</i>; виявляє й усуває порушення милозвучності мови, пов'язані з уживанням прийменників <i>у-в, з-зі-із-зо</i>, сполучників <i>і-й</i>; правильно використовує у мовленні прийменники і сполучники з урахуванням милозвучності мови.	Основні випадки чергування <i>у-в, і-й, з-зі-із-зо</i>. <i>Виявлення та усунення порушень милозвучності мови (практично).</i>
правильно вимовляє, відтворює під час читання і пише запозичені слова відповідно до вивчених правил, обґрунтовує написання; наводить приклади; правильно і доцільно використовує у мовленні слова іншомовного походження (у межах вивченого матеріалу).	Написання слів іншомовного походження.
Міжпредметні зв'язки Звукопис. Рима у віршах (література).	

розрізняє власне українські й запозичені слова; наводить приклади; добирає до слів іншомовного походження власне українські синоніми (<i>дефект – вада</i>); з'ясовує значення власне українських та запозичених слів за словником; тлумачить значення відомих запозичених слів за допомогою власне українських відповідників; уживає власне українські й запозичені слова відповідно до їх значення, мети, умов і завдань спілкування.	Лексика. Фразеологія. Елементи стилістики (15 год.) Словниковий склад української мови. Походження слів: власне українські й запозичені слова. <i>Доцільне вживання запозичених слів.</i>
розрізняє слова за сферою їх використання; розпізнає загально-вживані (стилістично та емоційно нейтральні) і стилістично та емоційно забарвлені слова; професійні слова і терміни; наводить приклади; з'ясовує значення професійних слів і термінів за словником; тлумачить значення професійних слів за допомогою загальноновживаних; визначає зображувально-виражальну роль у текстах стилістично та емоційно забарвлених слів (у нескладних випадках); вживає нейтральні та стилістично забарвлені, професійні слова і терміни відповідно до їх лексичного значення, мети, умов і завдань спілкування.	Використання слів: загальноновживані (нейтральні) та стилістично забарвлені слова; професійні слова і терміни. <i>Доцільне вживання професійних слів, термінів, стилістично та емоційно забарвлених слів.</i>
розрізняє лексичне і граматичне значення слова; визначає лексичне значення слова; з'ясовує відмінності в лексичному значенні слів, подібних за формою і різних за значенням в українській та російській мовах (у нескладних випадках); користується тлумачним і перекладним словниками; тлумачить лексичне значення слова за зразком; пояснює лексичне значення знайомих слів за допомогою відомих способів семантизації; уточнює лексичне значення слова за контекстом; розпізнає лексичну помилку, відрізняє її від інших відомих помилок; виявляє й усуває лексичні помилки, пов'язані з неправильним вибором слова (за значенням і стилістичним забарвленням); вживає слова відповідно до їх	Лексичне значення слова. Тлумачний і перекладний словники. <i>Лексична помилка, її умовне позначення (практично). Вживання слів відповідно до їх значення.</i>

значення (в тому числі слова, подібні за формою та різні за значенням в українській та російській мовах (<i>запам'ятати</i> – <i>запомнить</i>); дотримується норм лексичної сполучуваності слів під час створення власних висловлювань.	
розпізнає однозначні й багатозначні слова, розрізняє їх; наводить приклади; з'ясовує значення однозначних і багатозначних слів за словником; визначає значення багатозначного слова, використаного в контексті; вживає однозначні й багатозначні слова відповідно до їх лексичного значення, мети, умов і завдань спілкування.	Однозначні й багатозначні слова.
розпізнає слова з переносним значенням, розрізняє пряме і переносне значення слів (найуживаніші випадки); наводить приклади; знаходить у словнику переносне значення слів; тлумачить на основі контексту переносне значення слова; знаходить і виправляє помилки у вживанні слів із переносним значенням; використовує слова в прямому і переносному значеннях для точного й образного відтворення дійсності.	Пряме і переносне значення слів. <i>Доцільне використання слів у переносному значенні.</i>
розпізнає синоніми, антоніми, омоніми; розрізняє омоніми й багатозначні слова, а також значення омонімів залежно від контексту; наводить приклади; знаходить омоніми в тлумачних словниках, з'ясовує їх значення; відрізняє синоніми за відтінками значень, стилістичним забарвленням (у нескладних випадках); добирає до слів синоніми, антоніми (найуживаніші випадки); вживає синоніми відповідно до їх семантико-стилістичних особливостей, а також як засіб зв'язку речень у тексті та уникнення невиправданих повторень слів; доцільно використовує омоніми й антоніми.	Групи слів за значенням: омоніми, синоніми, антоніми. <i>Використання синонімів для уникнення невиправданих повторень слів.</i>
розпізнає фразеологізми, визначає їх синтаксичну роль; наводить приклади; з'ясовує значення фразеологізмів за словником; пояснює значення фразеологізмів за зразком (найуживаніші випадки); добирає до відомих фразеологізмів синоніми й антоніми;	Фразеологізми, їх лексичне значення. Вживання фразеологізмів.

вживає фразеологізми відповідно до їх значення, мети, умов і завдань спілкування.	
Міжпредметні зв'язки Епітети, порівняння, синоніми в художніх творах (література).	
розрізняє змінні й незмінні слова; розпізнає форми слова і спільнокореневі слова; розрізняє словозміну і словотвір; наводить приклади; відділяє закінчення змінних слів від основи; з'ясовує відмінності у значенні спільнокореневих слів (у нескладних випадках); утворює форми слова; добирає спільнокореневі слова з урахуванням значення слова; знаходить і виправляє помилки в утворенні форм слова, а також помилки, пов'язані з невиправданим уживанням спільнокореневих слів; правильно вживає форми слова і спільнокореневі слова; використовує спільнокореневі слова як засіб зв'язку речень у тексті.	Будова слова. Словотвір. Орфографія. Елементи стилістики (18 год.) Спільнокореневі слова і форми слова (практично). Основа слова і закінчення змінних слів. <i>Використання спільнокореневих слів як засобу зв'язку речень у тексті. Запобігання помилок, пов'язаним із невиправданим уживанням спільнокореневих слів.</i>
визначає значущі частини слова; розрізняє значення морфем; наводить приклади; добирає спільнокореневі слова; пояснює значення слова за допомогою аналізу його будови (у нескладних випадках); з'ясовує різницю в лексичному значенні слів, пов'язану із значенням морфем (у нескладних випадках); утворює нові слова за допомогою морфем; робить розбір слова за будовою; уживає слова з різними значущими частинами з урахуванням їх смислових і стилістичних особливостей.	Корінь, суфікс, префікс, закінчення – значущі частини слова (практично). <i>Правильне вживання префіксів, які можна зіставити в українській і російській мовах. Використання слів із суфіксами і префіксами, що надають емоційного забарвлення і стилістичної виразності тексту.</i>
пояснює написання слів із префіксами з-, с-, роз-, без- за допомогою правил; наводить приклади; правильно вживає ці слова.	Вимова і написання префіксів з-, с-, роз-, без-.
визначає спосіб творення відомих слів; наводить приклади; утворює нові слова за допомогою різних способів словотвору; здійснює еквівалентну заміну (<i>авіаційна база – авіабаза</i>); виділяє морфемі на основі словотвірного аналізу (у словах із	Змінювання і творення слів. Основні способи словотворення в українській мові: префіксальний, суфіксальний, префіксально-суфіксальний, безсуфіксний, складання слів або основ, перехід слів з однієї частини мови в іншу.

нескладною структурою).	
пояснює написання слів із префіксами пре-, при-, при- за допомогою правил; наводить приклади; з'ясовує значення, якого надають словам префікси пре-, при-; здійснює еквівалентну заміну (<i>місто біля моря – приморське місто</i>); правильно вживає слова з префіксами пре-, при-, при-.	Вимова і правопис префіксів <i>пре-, при-, при-</i>.
розпізнає слова з чергуванням і пояснює їх написання за допомогою правил; наводить приклади. утворює спільнокореневі слова і форми слів із чергуванням; правильно використовує слова з чергуванням.	Найпоширеніші випадки чергування голосних звуків у коренях слів (практично). Чергування приголосних звуків (практично).
правильно вимовляє слова, при творенні яких відбулися зміни приголосних; розпізнає ці слова і пояснює їх написання за допомогою правил; наводить приклади; утворює нові слова, при творенні яких відбуваються зміни приголосних; правильно вживає слова, при творенні яких відбуваються зміни приголосних.	Зміни приголосних при творенні слів (практично).
правильно вимовляє складно-скорочені слова; розпізнає слова з <i>нів-</i> і пояснює їх написання за допомогою правил; наводить приклади; правильно вживає слова з <i>нів-</i>.	Сполучні <i>е, о</i> в складних словах. Написання слів з <i>нів-</i> разом, через дефіс, з апострофом. Дефіс у складних словах.
узгоджує із складноскороченими словами прикметники та дієслова минулого часу; правильно вживає складноскорочені слова.	Творення і правопис складно-скорочених слів.
	Повторення та узагальнення вивченого в п'ятому класі (4 год.)
Міжпредметні зв'язки Слова з суфіксами зменшувально-пестливого значення та суфіксами на означення згрублості в художніх творах (література)	

МОВЛЕННЄВА ЗМІСТОВА ЛІНІЯ (34 год.)

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу (навчальної діяльності)
Учень / учениця:	Відомості про мовлення.
орієнтується в умовах спілкування, співвідносить своє мовлення (вибір	Основні правила спілкування (практично).

мовних засобів) з умовами спілкування; узгоджує свою мовленнєву поведінку з ситуацією і правилами спілкування; дотримується основних вимог до мовлення.	Тема й основна думка висловлювання. Вимоги до мовлення (змістовність, логічна послідовність, багатство, точність, виразність, доцільність, правильність).
визначає змістові та формальні ознаки тексту; аналізує текст: визначає його тему й основну думку; з'ясовує, чи підпорядковується послідовність речень темі й основній думці висловлювання; встановлює, чи є група речень текстом; визначає, що відображає заголовок, – тему чи основну думку; добирає заголовок до тексту; проводить спостереження над комунікативною наступністю речень; ділить текст на смислові частини; складає простий план; визначає смислові та мовні засоби зв'язку між частинами тексту і реченнями в тексті; узагальнює ознаки тексту; знаходить недоліки в тексті і виправляє їх; учиться вдосконалювати текст щодо його змісту й будови; створює тексти відповідно до визначених вимог.	Текст, його ознаки: наявність теми й основної думки, двох і більше речень, зв'язність (усі речення пов'язані за змістом), завершеність (має початок і кінець). Поділ тексту на абзаци; план готового тексту (простий). Ознайомлення з мовними засобами зв'язку речень у тексті (сполучники, займенники, прислівники, синоніми, спільнокореневі слова, повтори). Помилки у змісті й побудові висловлювання (практично).
розрізняє вивчені стилі мовлення, характеризує кожен із стилів; знаходить у тексті мовні засоби, характерні для певного стилю; розпізнає стилістичну помилку серед інших відомих помилок (нескладні випадки); виправляє стилістичні помилки у своєму і чужому текстах; використовує знання про стилі мовлення під час побудови і вдосконалення власних висловлювань.	Загальне уявлення про стилі мовлення (розмовний, науковий, художній), сфери вживання кожного з них. Стилістична помилка (практично).
розрізняє за істотними ознаками вивчені типи мовлення, виділяє їх у тексті; використовує знання про типи мовлення під час побудови і вдосконалення власних висловлювань.	Типи мовлення: розповідь, опис, роздум (практично). Особливості побудови розповіді на основі власного досвіду, опису окремих предметів і тварин, елементарного роздуму (повторення, поглиблення знань і вдосконалення умінь).
концентрує увагу під час слухання; уважно слухає й розуміє основний зміст чіткого нормативного мовлення переважно з опорою на текст на знайому, відповідну віковій тематику; самостійно чи з допомогою вчителя з'ясовує значення незнайомих слів; складає первинне уявлення про зміст почутого; розуміє фактичний зміст,	Аудіювання (слухання – розуміння) Аудіювання розповідей, пояснень учителя (чи іншої особи), відповідей учнів; нескладних текстів вивчених стилів, типів і жанрів мовлення (переважно з опорою на текст); мовлення співрозмовника за запланованою соціокультурною тематикою; радіо-, відео-, й аудіо запису, телепередач.

причинно-наслідкові зв'язки, основну думку аудіотексту, дає оцінку прослуханому; розуміє основний зміст українськомовних дитячих (підліткових) радіо-, відео- й аудіозаписів, телепередач; помічає й виправляє орфоепічні помилки;	Усунення мовних труднощів аудіотексту (контроль розуміння складніших речень, з'ясування значень незнайомих слів і виразів). Вибіркове аудіювання окремих фрагментів (речень) тексту. З'ясування фактичного змісту, причинно-наслідкових зв'язків, основної думки аудіотексту. Визначення тематичної належності прослуханого тексту. Добір заголовка до аудіотексту. Поділ аудіотексту на смислові частини (розташування пунктів плану відповідно до логіки прослуханого тексту). Контроль розуміння фактичного змісту прослуханого тексту (вибір правильного варіанта відповіді на запитання з кількох даних).
виразно читає тексти розмовного, наукового, художнього стилів різних типів і жанрів мовлення (у межах вивченого матеріалу), з достатньою швидкістю, плавно, з гарною дикцією відповідно до орфоепічних та інтонаційних норм; прогресує в техніці читання; удосконалює читання вголос і мовчки; практично опановує вивчальний та ознайомлювальний види читання; визначає стиль тексту, знаходить у ньому вивчені типи мовлення; помічає в тексті незнайомі слова, вирази; з'ясовує їх значення самостійно і з допомогою вчителя; користується словниками різних видів; систематично поповнює словниковий запас; розуміє (і в разі потреби запам'ятовує) фактичний зміст, причинно-наслідкові зв'язки, основну думку тексту; складає простий план прочитаного; вчиться прогнозувати зміст, характеризувати дійових осіб, давати оцінку прочитаному; докладно переказує прочитане за планом.	Читання Формування читацького інтересу і потреби читати. Читання вголос і мовчки текстів розмовного, наукового і художнього стилів різних типів і жанрів мовлення з використанням вивчального та ознайомлювального видів читання. З'ясування значень незнайомих слів з допомогою вчителя, за словотвірними елементами, за словником, за контекстом; знаходження в тексті тлумачення окремих слів. Розширення словникового запасу. Користування словниками різних видів. Визначення теми й основної думки тексту. З'ясування фактичного змісту, причинно-наслідкових зв'язків у тексті. Відповіді на запитання за змістом тексту. Виділення смислових опор (ключових слів, речень) у тексті. Поділ тексту на смислові частини. Встановлення смислового зв'язку між окремими фактами тексту (перегрупування пунктів плану відповідно до змісту прочитаного тексту). Складання простого плану. Перефразування прочитаних речень. Еквівалентна заміна (об'єднання двох речень в одне). Прогнозування змісту на основі заголовка, прочитаного фрагмента тексту; інтерпретація тексту (характеристика дійових осіб); оцінка прочитаного (яка інформація видалась

	найцікавішою?). Докладний переказ прочитаного за планом. Контроль розуміння фактичного змісту тексту (вибір правильної відповіді з кількох даних). Розвиток характеристик, які стосуються техніки читання: правильна вимова надрукованого (написаного) на основі умінь співвідносити букву і звук; знання і правильне застосування правил читання; формування умінь прогнозувати розгортання мовного матеріалу, членувати речення на синтагми, інтонаційно оформляти речення і синтагми, відрізки тексту. Відпрацювання техніки читання тексту вголос.
відтворює готовий діалог; складає діалог за зразком; веде діалог у зв'язку з прочитаним, за картиною; складає діалог певного обсягу відповідно до запропонованої ситуації спілкування; досягає комунікативної мети, дотримується теми, використовує репліки для стимулювання, підтримання діалогу; реагує на репліки співрозмовника в нескладних ситуаціях спілкування: висловлює прохання, запрошення, спонукання до дії, повідомляє чи запитує інформацію, підтверджує достовірність інформації; висловлює згоду (незгоду), мотивовану відмову, перепитує, уточнює тощо; дотримується мовленнєвого етикету, основних правил спілкування (бути ввічливим, привітним і доброзичливим), уважно, не перебиваючи, слухає співрозмовника, говорить про те, що цікаво адресатові мовлення; розмовляє в міру голосно.	Говоріння Діалогічне мовлення. Розігрування готового діалогу з опорою на текст. Відновлення пропущених реплік діалогу. Відновлення деформованого діалогу зі зміщеними репліками. Самостійне розширення реплік діалогу. Складання діалогу за опорними словами, за поданим початком. Складання діалогу відповідно до запропонованої ситуації спілкування, пов'язаної з життєвим досвідом учнів; варіювання та розігрування діалогів.
відповідає на запитання за змістом тексту; докладно переказує зміст прочитаного тексту за планом; складає підготовлені усні висловлювання з урахуванням умов спілкування, мети й адресата мовлення; підпорядковує висловлювання темі й основній думці; користується вивченими типами мовлення; вибирає відповідно до умов спілкування стиль мовлення (розмовний, науковий, художній); дотримується норм української літературної мови, вимог до усного	Монологічне мовлення. Відповіді на запитання за змістом тексту. Формулювання основної думки тексту. Наведення власних доказів на підтвердження даної тези. Докладний переказ текстів вивчених стилів, типів і жанрів мовлення з елементами опису (предметів, тварин) і роздуму. Створення монологічного висловлювання – розповіді (в тому числі про якусь подію, випадок), опису, роздуму за поданим планом (і без нього), опорними словами,

мовлення і правил спілкування.	словосполученнями, за картиною. Усна розповідь на основі власного досвіду. Усний опис окремих предметів, тварин. Усний роздум на тему, пов'язану з життєвим досвідом учнів.
практично користується графічною системою та орфографією української мови; складає простий план; відтворює текст з урахуванням виду переказу, враховує комунікативне завдання, розкриває тему й основну думку; доцільно використовує мовні засоби, дотримується стилістичної єдності тексту; вчиться удосконалювати написане, користуватися словниками.	Письмо Написання переказів (за простим планом). Докладні перекази художніх текстів розповідного характеру з елементами опису (предметів, тварин) і роздуму.
складає твори вказаних видів; будує їх з урахуванням особливостей кожного; користується вивченими типами мовлення; вибирає відповідно до умов спілкування стиль мовлення (розмовний, науковий, художній); підпорядковує висловлювання темі й основній думці; використовує вивчені мовні засоби зв'язку речень у тексті; знаходить і виправляє недоліки в змісті, будові та мовному оформленні власних висловлювань, спираючись на засвоєні знання; удосконалює зміст, структуру і мовне оформлення власного і чужого тексту (відповідно до вивченого матеріалу).	Написання творів (за готовим планом і без нього). Твір-розповідь на основі власного досвіду. Твір-оповідання про випадок із життя. Твір-опис окремих предметів, тварин. Твір-роздум на тему, пов'язану з життєвим досвідом учнів.
пише приватні листи з урахуванням комунікативного завдання з описом подій, вражень і почуттів, доцільно використовуючи вивчені мовні засоби; удосконалює написане; правильно надписує конверт;	Лист. Адреса.
перекладає з російської мови на українську окремі слова, словосполучення, речення і невеликі тексти, користуючись вивченим мовним матеріалом і перекладними словниками.	Переклад Переклад з російської мови на українську слів, словосполучень, речень, невеликих за обсягом, нескладних у лексичному і стилістичному відношенні текстів вивчених стилів, типів і жанрів мовлення, в т. ч. текстів розповідного характеру з елементами опису (окремих предметів, тварин) і роздуму.
Міжпредметні зв'язки Художній твір і його частини; тема та ідейний зміст художнього твору; розповідь і опис предметів, людини, тварин у вивчених творах; роздуми про вчинки героїв (література); усна розповідь за змістом картини (образотворче мистецтво).	

СОЦІОКУЛЬТУРНА ЗМІСТОВА ЛІНІЯ

Зміст соціокультурного блоку програми

Проблематика	Конкретизація проблематики
Україна – європейська держава. Державна мова України. Національна символіка.	Україна – наш спільний дім. Україна – морська держава.
Міста України. Київ – столиця України.	Міста України.
Київська Русь. Київські князі. Витоки української ментальності.	Іноземці про Україну. За що київського князя Ярослава назвали Мудрим. Діти Ярослава Мудрого. Звичаї давніх слов'ян.
Славне Військо Запорозьке.	Про запорожців.
Українське мистецтво. Народні ремесла.	Слава українських майстрів. Мистецтво гончарів. Осанна дереву. Картини Катерини Білокур.
Духовна культура українців.	Українська народна творчість.
Святкування в Україні.	Новий рік.
Родина. Рід. Родинні зв'язки. Традиційна пошана до старших членів родини.	Всі люди – брати й сестри. Який ти син і онук?
Школа. Учитель. Навчання. Дружба.	«Школа – святиня і надія народу» (В. Сухомлинський). Чим я завдячую своїй першій учительці. Дружби дружбою шукають.
Риси характеру. Загальнолюдські норми моралі. Стосунки між дорослими й дітьми, між ровесниками.	Що означає бути справжньою людиною. Правда яскравіша за сонце. Добра людина – як сонечко, всяк біля неї зігріється. «Добро твориться просто – ні за так» (І. Драч). Все добре переймай, а зла уникай. Ким бути і ким не бути. Світ не без добрих людей. Як живеться скупому серед людей. Чужим добром не забагатієш.
Здоров'я і спорт.	Чому я займаюсь ранковою зарядкою.
Природа України в різні пори року. Різноманітність рослинного і тваринного світу. Цікаве про рослини (тварин). Причини природних явищ. Охорона природи.	Яку пору року я найбільше люблю і чому. Природні багатства України. Українські ліси. Квіти України. Мій улюбленець зі світу тварин. Яке воно було, те лисенятко? Що мене здивувало в зоопарку. Птахи України. Краса лебедина. Як допомагати тваринам. До побачення, ластівочки! Ти завжди відповідальний за тих, кого приручив. Рости, ялинко!

	Річчина хвороба. Покинуте гніздо. Що таке падаючі зірки. Загадки блискавки. Кольорові дощі. Хай б'ється завжди зелене серце природи!
Праця. Цікаві професії.	Збудуймо храм! Робота в космосі. Як будують кораблі. Чим приваблюють дороги. Диво оживлення малюнків. «Із степу ми возили сонце...» (В. Чухліб). Чому люди різних професій не можуть обійтися один без одного?
Біографія звичних речей.	Конверт. Авторучка. Дзеркало. Кнопка, що співає. Для чого потрібні гудзики.
Відкриття. Пошуки. Знахідки.	Як було винайдено ліфт. Перший трамвай. Транспорт у минулому і сьогодні. Сучасне телебачення. Яким буде ХХІ століття?

Учень / учениця:

здобуває соціокультурну інформацію, аналізує, оцінює, відбирає і використовує її для особистісного розвитку, для досягнення комунікативних і життєвих цілей;

встановлює нетривалі соціальні контакти, вживаючи повсякденні ввічливі форми привітання і звертання; відповідає на запрошення, пропозицію, вибачення;

вчиться ефективно спілкуватись у межах визначеної соціокультурної тематики, використовуючи вивчені мовні засоби, різні мнемонічні прийоми (жести, вираз обличчя, поза) та виконуючи необхідні супровідні дії.

ДІЯЛЬНІСНА (СТРАТЕГІЧНА) ЗМІСТОВА ЛІНІЯ

Організовуючи навчальну діяльність, учень / учениця:

дотримується правил гігієни навчальної праці;

самостійно визначає режим навчальної роботи з урахуванням ступеня складності предметів;

розуміє поставлене вчителем навчальне завдання і діє відповідно до нього;

сприймає, осмислює, засвоює навчальну інформацію і відтворює її на прохання вчителя;

з допомогою вчителя визначає стратегію власної пізнавальної та мовленнєвої діяльності: мотив, мету і завдання навчальної роботи, планує основні етапи її виконання, здійснює намічений план; контролює перебіг, відбирає необхідні засоби для розв'язання завдань; використовує найраціональніші способи, запропоновані вчителем; переносить засвоєні знання і вміння в нову ситуацію; виконує мисленнєві операції – аналіз, синтез, порівняння; опановує окремі форми систематизації й узагальнення навчального матеріалу; вчиться моделювати, наводити докази на підтвердження тез (у нескладних випадках); освоює різні способи контролю; порівнює досягнуті результати з поставленою метою, оцінює якість виконаної роботи (власної або однокласника) відповідно до прийнятих вимог;

вчиться працювати самостійно, у парі та в групі, надавати необхідну допомогу однокласникам;

дотримується заданого темпу роботи.

Працюючи з книжкою та іншими джерелами знань, учень / учениця:

орієнтується в змісті підручника; самостійно ознайомлюється з його змістом; звертається до запитань і завдань підручника, використовує зразки у навчальній діяльності; користується схемами, таблицями, інструкціями і додатками;

орієнтується в порядку розміщення книжок у бібліотеці, знаходить потрібну книжку, користуючись вільним доступом до книжкових полиць, рекомендаційним списком, картотекою, тематичним каталогом, книжково-ілюстративними виставками; визначає орієнтовний зміст незнайомої книжки за її елементами: обкладинкою, титульною сторінкою; вчиться орієнтуватись у каталожній картці, записувати дані про книжку з титульної сторінки в каталожну карточку;

вчиться працювати з комп'ютером та іншими ТЗН з метою ефективного засвоєння навчального матеріалу.

6 КЛАС

(122 год., 3, 5 год. на тиждень; резервний час – 4 год.)

МОВНА ЗМІСТОВА ЛІНІЯ (93 год.)

<i>Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів</i>	<i>Зміст навчального матеріалу</i>
Учень / учениця: пояснює , у чому виявляються краса і багатство української мови.	Вступ (1 год.) Краса і багатство української мови.
 застосовує здобуті в 5 класі знання, сформовані вміння й навички.	Повторення й узагальнення вивченого в п'ятому класі (3 год.) Словосполучення і речення. Просте і складне речення, розділові знаки в них. Складні випадки правопису.
 розпізнає іменники серед інших частин мови, визначає їх ознаки, синтаксичну роль; розрізняє імена власні й загальні, використовує їх у ролі звертань; правильно пише власні назви. визначає рід іменників (у т. ч. іншомовного походження, а також тих, які в українській і російській мовах належать до різного роду); узгоджує з іменниками спільного роду прикметники, займенники та дієслова минулого часу, правильно використовує іменники спільного роду;	Морфологія. Орфографія. Елементи стилістики. Іменник (21 год.) <i>Іменник:</i> значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. <i>Використання іменників-синонімів, іменників-антонімів і синонімічних фразеологізмів з іменниками.</i> Загальні і власні назви. Велика буква і лапки у власних назвах. <i>Рід іменників (повторення).</i> Іменники спільного роду (практично). Стилістична роль роду іменників. <i>Визначення роду окремих іменників (рояль, рукопис), у тому числі тих, які в українській і російській мовах належать до різного роду (біль, степ, собака), слів іншомовного походження. Узгодження з іменниками спільного роду</i>

визначає відмінок іменників, утворює форми називного (директори, інженери) та родового відмінків множини (панчiх); правильно вживає відмінкові форми іменників, найуживаніші незмінювані іменники; правильно відмінює і пише прізвища, імена та імена по батькові; правильно використовує іменники, в т. ч. іменники-синоніми для точнішого вираження думок та уникнення невиннованих повторів, а також іменники-синоніми і синонімічні фразеологізми з іменниками; правильно пише іменники (прикметники, числівники, займенники, дієслова в міру їх засвоєння); обгрунтовує їх написання; знаходить і виправляє помилки на вивчені правила.	<i>прикметників, займенників та дієслів минулого часу.</i> Число іменників (повторення). Іменники, що мають форму тільки однини або тільки множини. Стилiстична роль числа іменників. Відмінки іменників. Кличний відмінок в українській мові. Типи відмін іменників. <i>Правильне вживання відмінкових закінчень іменників. Використання іменників у кличному відмінку при звертанні: батьку, сестро, Ігорє, Сергію, землє. Синонімічність деяких відмінкових конструкцій: купив сіль (солі), хліб (хліба), твого ім'я (імені).</i> Особливості відмінювання іменників, що вживаються тільки в множині. Незмінювані іменники (практично). <i>Правильне вживання незмінюваних іменників</i> Стилiстична роль словотвірних засобів іменників (практично). Не з іменниками. Букви <i>е, и, і</i> в суфіксах <i>-ечок-, -ечк-, -ичок-, -ичк-, -інн(я), -енн(я), -н(я), -инн(я), -ив(о), -ев(о).</i> Написання і відмінювання прізвищ, імен та імен по батькові.
Міжпредметні зв'язки Вживання великої букви у власних назвах; слова із суфіксами зменшувально-пестливого значення та суфіксами на означення згрубілості в художніх творах (література).	
розпізнає прикметники, визначає їх граматичні ознаки; розрізняє якісні, відносні та присвійні прикметники; правильно вживає їх; утворює ступені порівняння прикметників, правильно наголошує і вживає прикметники вищого і найвищого ступенів (у простій і складеній формах); правильно вживає речення з прикметниками в ролі присудка; використовує прикметники в переносному значенні; добирає синоніми й антоніми до прикметників; використовує прикметники-синоніми для точнішого вираження думки та уникнення невиннованих повторів; правильно вживає прізвища прикметникової форми.	Прикметник (14 год.) Прикметник: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. <i>Використання прикметників-синонімів.</i> Правопис голосних у закінченнях прикметників (повторення). Якісні, відносні та присвійні прикметники. Повні й короткі форми прикметників; паралельні відмінкові закінчення. Ступені порівняння прикметників. Утворення вищого і найвищого ступенів порівняння прикметників. <i>Синонімічність простої та складеної форм вищого і найвищого ступенів порівняння прикметників. Наголос у формах вищого і найвищого ступенів порівняння прикметників. Правильне використання форм вищого і найвищого ступенів порівняння прикметників.</i> Прикметники твердої і м'якої груп, їх відмінювання. Стилiстична роль словотвірних засобів прикметників (практично). Не з прикметниками.

	Букви ь, е, у в суфіксах на означення пестливості і неповноти ознаки: -еньк-, -есеньк-, ісіньк-, -юсіньк-, -уват-, -юват-. Букви ь, е, о, и, і в прикметникових суфіксах -ськ-, -ев- (-єв-), -ов- (-йов-, -ьов-), -ин-, -ін-, -ичн-, -ічн-, а також у прикметниках на -зький, -цький. Букви н і nn у прикметниках. Написання складних прикметників разом і через дефіс. Написання прізвищ прикметникової форми.
Міжпредметні зв'язки Використання прикметників для точного опису предметів, явищ і подій; епітети і метафора (література).	
розпізнає числівники, визначає їх граматичні ознаки; розрізняє числівники та інші частини мови, які виражають числові значення; утворює відмінкові форми числівників; читає і позначає на письмі числівники; правильно використовує числівники (кількісні – у ролі підмета і присудка, порядкові – у ролі означення); правильно вживає числівники на позначення дат, часу (годин); виражає орієнтовну кількість поєднанням кількісного числівника й іменника (<i>хвилин п'ять, кілометрів десять</i>).	Числівник (16 год.) Числівник: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Числівники кількісні (на означення цілих чисел, дробові, збірні) і порядкові. Числівники прості, складні і складені. <i>Правильне вживання відмінкових форм іменників при кількісних числівниках (у тому числі дробових і збірних).</i> Відмінювання кількісних числівників. Буква ь на кінці числівників та перед закінченням у непрямих відмінках. <i>Правильне вживання форм непрямих відмінків кількісних числівників.</i> Відмінювання порядкових числівників. Роздільне написання складених числівників, написання разом порядкових числівників із -сотий, -тисячний, -мільйонний, -мільярдний. <i>Правильне вживання числівників для позначення дат, часу (годин) (з Восьмим березня).</i>
Міжпредметні зв'язки Правильне використання форм числівників під час читання (література).	
розпізнає займенники; визначає їх граматичні ознаки; правильно відмінює займенники; утворює неозначені й заперечні займенники; розрізняє відносні й питальні займенники; замінює іменники, прикметники і числівники відповідними займенниками; використовує займенники як засіб зв'язку речень і частин тексту.	Займенник (10 год.) Займенник: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Розряди займенників (загальне ознайомлення). Написання прийменників із займенниками окремо (повторення). <i>Вживання займенників для зв'язку речень у тексті.</i> Особові та зворотний займенники, їх відмінювання. Буква н в особових займенниках 3-ї особи після прийменників. <i>Правильне вживання особових займенників (відповідно до змісту попереднього речення).</i>

	Питальні і відносні займенники, їх відмінювання. Неозначені й заперечні займенники, їх творення і відмінювання. Дефіс у неозначених займенниках. Ні в заперечних займенниках. Присвійні, вказівні, означальні займенники, їх відмінювання. Вживання займенників Ви, Ваш у ввічливо-пошанному значенні при звертанні до однієї особи. Написання цих займенників з великої букви.
розпізнає дієслова, визначає їх граматичні ознаки; відрізняє неозначену форму дієслова від інших форм (зокрема 3-ї особи); розрізняє дієслова доконаного і недоконаного виду, часи і способи дієслів; вживає одні дієслівні форми замість інших (теперішній і майбутній час замість минулого, неозначену форму в значенні різних способів, одні способи замість інших); правильно складає і вживає речення з дієсловами в ролі присудка; використовує дієслова-синоніми для вираження думки, уникнення невиправданих повторів.	Дієслово (25 год). Дієслово: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Особливі форми дієслова: дієприкметник, дієприслівник (загальне означення). Неозначена форма (інфінітив) та особові форми. Вживання неозначеної форми дієслова для створення стилістичних відтінків висловлювання (раптовості, повторюваності, категоричності, наказу). Не з дієсловами. Використання у мовленні дієслів-синонімів. Доконаний і недоконаний види дієслова. Практичне засвоєння дієслівних словосполучень, у яких можливі помилки у формі залежного слова (в тому числі словосполучень, що різняться в українській і російській мовах). Часи дієслова. Минулий час. Зміна дієслів у минулому часі. Правопис -ться, -иця в кінці дієслів. Наголос у деяких дієсловах минулого часу. Теперішній час. Майбутній час. Відмінювання дієслів теперішнього і майбутнього часу. Стилістична роль часу дієслів. Вживання форм теперішнього і майбутнього часу замість минулого. Вживання форми 2-ї особи однини в художньому стилі та форми 3-ї особи множини у ділових висловлюваннях типу інструкцій (у реченнях з одним головним членом). Правильне наголошування дієслів. Дієслова I та II дієвідмін. Букви е, и в особових закінченнях дієслів I та II дієвідмін. Практичне засвоєння особових форм дієслів з чергуванням кінцевого приголосного основи. Способи дієслів (дійсний, умовний, наказовий). Творення дієслів умовного способу. Творення дієслів наказового

	способу. Буква ь у дієсловах наказового способу. Стилистичні можливості способів дієслова. <i>Синонімічність способів дієслова. Вживання одних способів дієслів замість інших. Вживання інфінітива в значенні різних способів.</i> Безособові дієслова. Стилистична роль безособових дієслів (практично).
Міжпредметні зв'язки Метафора, уособлення (література).	
	Повторення та узагальнення вивченого в шостому класі (3 год.)

МОВЛЕННЄВА ЗМІСТОВА ЛІНІЯ (25 год.)

<i>Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів</i>	<i>Зміст навчального матеріалу (навчальної діяльності)</i>
Учень / учениця: аналізує умови спілкування, співвідносить своє мовлення (вибір мовних засобів) з умовами спілкування; вибудовує свою мовленнєву поведінку відповідно до ситуації та правил спілкування; розпізнає мовленнєві та немовленнєві засоби спілкування, вчиться використовувати їх для досягнення комунікативної мети; застосовує відомі прийоми успішного спілкування.	Відомості про мовлення Ситуація спілкування: той, хто говорить (пише), адресат мовлення, тема й основна думка висловлювання, мета і місце спілкування (практично). Засоби спілкування (мовленнєві та немовленнєві). Умови (деякі правила) успішного спілкування.
аналізує будову тексту, абзаців, складає простий план тексту; переказує текст за складним планом; визначає смислові та мовні засоби зв'язку між частинами тексту і реченнями в тексті; опановує прийоми поширення тексту вивченими частинами мови, прийоми трансформації особового, часового і модального планів тексту; будує текст з урахуванням знань про його структуру, смислові та мовні засоби зв'язку; знаходить недоліки в тексті; вчиться удосконалювати текст з погляду його змісту і структури; створює тексти відповідно до визначених вимог; самостійно добирає для висловлювань матеріал на основі різних джерел, систематизує його; складає простий план власного висловлювання.	Текст. Будова тексту: зачин, основна частина, кінцівка. Складний план готового тексту. Види зв'язку речень у тексті (практично). Мовні засоби організації тексту. Основні прийоми поширення тексту (практично). Трансформація особового, часового і модального планів тексту (практично). Основні джерела, прийоми добору матеріалу для твору і його систематизація (практично). Простий план власного висловлювання (практично).

розпізнає офіційно-діловий стиль серед інших відомих стилів мовлення; знаходить мовні засоби, характерні для цього стилю; використовує вивчене про стилі мовлення під час побудови і вдосконалення власних висловлювань; розпізнає в одному тексті різні вивчені типи мовлення; використовує знання про типи мовлення під час побудови і вдосконалення власних висловлювань.	Повторення відомостей про <i>стили</i> мовлення. Поняття про офіційно-діловий стиль мовлення. Повторення вивченого про <i>типи мовлення</i>. Особливості побудови опису приміщення і природи. Поєднання в одному тексті різних типів мовлення (розповіді й опису, розповіді з елементами роздуму).
уважно слухає; сприймає на слух і розуміє зміст чіткого нормативного мовлення в межах доступної тематики і засвоєного мовного матеріалу, текстів вивчених стилів, типів і жанрів мовлення; осмислює і в разі потреби запам'ятовує почуте; фіксує в пам'яті найважливіше; з'ясовує значення незнайомих слів; розуміє фактичний зміст, причинно-наслідкові зв'язки, основну думку аудіо тексту; вчиться вичленовувати смислову інформацію; складає простий план прослуханого; дає оцінку почутому; докладно переказує прослуханий текст; прогнозує зміст озвученого тексту; аналізує вживання мовних засобів; використовує здобуту інформацію в навчальній діяльності.	Аудіювання <i>Аудіювання</i> природного українського мовлення з різних джерел. Розвиток умінь сприймати на слух і розуміти мовлення співрозмовника у межах вікової тематики, доступні тексти різних стилів, типів і жанрів мовлення. Розвиток аудіативної пам'яті, уваги й уяви. Усунення мовних труднощів аудіотексту (контроль розуміння складніших речень, з'ясування значень незнайомих слів і виразів, стиснення чи поширення речень тощо). Вибіркове аудіювання окремих фрагментів (речень) тексту із завданням (сформулювати відповідь на запитання, відтворити контекст уживання слова). Постановка запитань до окремих речень і фрагментів аудіотексту. Формулювання основної думки прослуханого тексту. Вичленування смислової інформації. Перефразування. З'ясування фактичного змісту, причинно-наслідкових зв'язків, основної думки аудіо тексту. Контроль розуміння фактичного змісту аудіотексту (вибір правильної відповіді на запитання з кількох даних). Докладний переказ прослуханого тексту. Прогнозування змісту (розширення і продовження аудіотексту). Аналіз уживання мовних засобів.
читає тексти вчених стилів, типів і жанрів мовлення відповідно до норм української літературної мови та вимог «Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів...»; прогресує в техніці читання; удосконалює читання вголос і мовчки,	Читання <i>Читання</i> невеликих за обсягом нескладних текстів вивчених стилів, типів і жанрів мовлення. Вдосконалення умінь читати вголос і мовчки, користуватись вивчальним та ознайомлювальним видами читання. Вибіркове читання.

навички вивчального та ознайомлювального, а також вибіркового читання; систематично збагачує словниковий запас, з'ясовує значення незнайомих слів, уточнює значення відомих за допомогою різних способів семантизації; аналізує структуру тексту, виділяє в ньому мікротеми; з'ясовує фактичний зміст, причинно-наслідкові зв'язки, основну думку тексту; підтверджує свою думку уривками з тексту, пов'язує зміст тексту з життєвими ситуаціями; прогнозує зміст, характеризує дійових осіб, оцінює прочитане; складає складний план тексту; переказує прочитане за планом докладно і вибірково; переказує прочитане, змінюючи особу, часовий і модальний плани тексту.	З'ясування значень незнайомих слів і виразів. Розширення словникового запасу. З'ясування фактичного змісту, причинно-наслідкових зв'язків, основної думки тексту. Постановка запитань до тексту. Виділення смислових опор (ключових слів, речень) у тексті. Визначення засобів зв'язності в тексті. Поділ тексту на смислові частини. Складання складного плану прочитаного тексту. ПЕРЕФРАЗУВАННЯ. Еквівалентна заміна. Трансформація часового і модального планів тексту. Переказ тексту зі зміною особи (заміна 1-ї особи 3-ю або переказ від імені одного з героїв). ПОШИРЕННЯ ТЕКСТУ. Прогнозування змісту на основі заголовка, прочитаного фрагмента тексту. Розвиток умінь висловлювати оцінні судження про прочитане. Аналіз уживання мовних засобів. Контроль розуміння фактичного змісту (вибір правильної відповіді з кількох даних). Розвиток характеристик, які стосуються техніки читання.
ВІДТВОРЮЄ озвучений діалог; складає діалог певного обсягу відповідно до запропонованої ситуації в межах визначеної соціокультурної тематики; досягає комунікативної мети; дотримується правил спілкування та норм української літературної мови; ініціює, підтримує розмову і реагує на репліки співрозмовника в нескладних ситуаціях спілкування: вітає і відповідає на привітання, нагадує про щось, обмінюється думками та інформацією, доповнює інформацію, висловлює інтерес до чогось, бажання (небажання), намір щось зробити, пропонує послуги, висловлює сумнів, упевненість (невпевненість), ставить зустрічне запитання, уточнює зміст фрази тощо; спілкується у передбачуваних повсякденних ситуаціях, доцільно використовуючи вивчені мовні засоби; опановує етику телефонної розмови;	Говоріння Діалогічне мовлення. Розігрування готового діалогу з опорою на текст. Відтворення озвученого діалогу. Розігрування діалогу на основі ілюстрації, яка відображує конкретну ситуацію спілкування. Самостійне розширення реплік діалогу (за рахунок уведення слів певної граматичної категорії, пояснення причин відмови тощо). Поширення діалогу на основі набору обов'язкових реплік. Складання діалогу з використанням даних про ситуацію, початок і кінець діалогу. Конструювання діалогу на основі тексту. Складання діалогу відповідно до запропонованої ситуації спілкування, пов'язаної з особистими враженнями, спостереженнями, життєвим досвідом учнів. Монологічне мовлення. Постановка запитань до тексту; відповіді на запитання за змістом

помічає типові помилки і вчиться свідомо контролювати власне мовлення з метою їх уникнення; ставить запитання і відповідає на запитання за змістом тексту; доповнює викладену в тексті інформацію власними прикладами; переказує зміст прочитаного (прослуханого) тексту докладно і вибірково, за простим і складним планом; складає підготовлені усні висловлювання з урахуванням умов спілкування, мети й адресата мовлення; самостійно добирає для висловлювання матеріал на основі різних джерел, систематизує його; складає простий план власного висловлювання; підпорядковує висловлювання темі й основній думці; вживає різні типи мовлення (в т. ч. опис приміщення і природи), вибирає відповідно до умов спілкування стиль мовлення (розмовний, науковий, художній, офіційно-діловий); дотримується орфоепічних та інтонаційних норм української літературної мови.	тексту. Доповнення викладеної в тексті інформації власними прикладами. Докладний і вибірковий переказ (за простим і складним планом) художніх текстів розповідного характеру з елементами опису приміщення, природи та роздуму. Створення монологічного висловлювання – розповіді, опису, роздуму за поданим планом і без нього, за опорними словами, словосполученнями, за картиною. Усне оповідання на основі побаченого і за картиною. Усний опис (за простим планом) приміщення, природи на основі особистих вражень і за картиною. Усний роздум про вчинки людей на основі власних спостережень і особистих вражень.
аналізує зміст і мовне оформлення вихідного тексту; відтворює текст з урахуванням виду переказу (докладно чи вибірково) і комунікативного завдання за самостійно складеним простим і складним планом; удосконалює написане; самостійно добирає матеріал для висловлювання на основі різних джерел, спостережень, особистих вражень, систематизує його; складає простий план; вибирає відповідно до ситуації спілкування стиль мовлення (розмовний, науковий, художній, офіційно-діловий), уживає різні типи мовлення (у т. ч. опис приміщення і природи); добирає мовні засоби відповідно до задуму висловлювання і стилю мовлення; удосконалює написане (у межах вивченого матеріалу); добирає і систематизує матеріал; складає простий план висловлювання; наводить докази на підтвердження висунутої тези; формулює логічний висновок; вибирає мовні засоби відповідно до задуму висловлювання і стилю мовлення; удосконалює написане; пише допис у газету із дотриманням	Письмо Написання переказів (за простим і складним планом). Докладний переказ художнього тексту розповідного характеру з елементами опису (приміщення, природи) та роздуму. Вибірковий переказ наукового тексту. Написання творів (за простим планом). Твір-оповідання на основі побаченого. Твір-опис (приміщення, природи) на основі особистих вражень. Твір-роздум про вчинки людей на основі власних спостережень і особистих вражень.

вимог до цього жанру мовлення; складає правила поведінки за зразком, оголошення; добирає мовні засоби відповідно до стилю мовлення; перекладає з російської мови речення з вивченими частинами мови, діалоги, невеликі розповідні тексти (у тому числі з елементами опису приміщення і природи) та роздуми.	Допис у газету інформаційного характеру (зі шкільного життя). Ділові папери Правила поведінки в школі і в громадських місцях. Оголошення. Переклад Переклад з російської мови речень із вивченими частинами мови, діалогів, невеликих розповідних текстів (у тому числі з елементами опису приміщення і природи) та роздумів.
Міжпредметні зв'язки Інтер'єр і пейзаж у літературному творі. Усна характеристика літературного героя (література).	

СОЦІОКУЛЬТУРНА ЗМІСТОВА ЛІНІЯ

Зміст соціокультурного блоку програми

<i>Проблематика</i>
Україна – держава в центрі Європи.
Державна мова. Символіка.
Міста України.
Минуле України, її сьогодення.
Визначні постаті української історії.
Державні та народні свята в Україні.
Рід, родина, дім. Взаємини і традиції в українській родині.
Школа. Навчання. Стосунки між учителем та учнями, між однокласниками.
Ти серед людей. Загальноприйняті норми моралі й поведінки. Культура спілкування.
Загальнолюдські моральні цінності.
Здоровий спосіб життя.
Подорожі, поїздки. Транспорт.
Праця. Цікаві професії.
Освіта. Культура. Література. Мистецтво.
Будівництво й архітектура.
Світ речей.
Відкриття. Пошуки. Знахідки.
Різноманітність рослинного і тваринного світу. Охорона природи, тварин і довкілля.
Природні явища, їх причини.

Учень / учениця:

здобуває соціокультурну інформацію, аналізує, оцінює, відбирає і використовує її для особистісного розвитку, для досягнення комунікативних і життєвих цілей;

встановлює нетривалі соціальні контакти, вживаючи повсякденні ввічливі форми привітання і звертання; відповідає на запрошення, пропозицію, вибачення;

вчиться ефективно спілкуватися в межах визначеної соціокультурної проблематики, використовуючи виучувані мовні засоби, різні мнемонічні прийоми та виконуючи необхідні супровідні дії;

вчиться реалізовувати основні мовленнєві функції (зокрема обмін інформацією) та реагувати на них, висловлювати свої погляди і ставлення за допомогою виучуваних мовних засобів.

ДІЯЛЬНІСНА (СТРАТЕГІЧНА) ЗМІСТОВА ЛІНІЯ

Організовуючи навчальну діяльність, учень / учениця:

дотримується правил гігієни навчальної праці;
самостійно визначає режим навчальної роботи з урахуванням ступеня складності предметів;
розуміє поставлене вчителем навчальне завдання і діє відповідно до нього;
самостійно чи з допомогою вчителя визначає стратегію власної пізнавальної та мовленнєвої діяльності: мотив, мету і завдання навчальної роботи, планує основні етапи її виконання, здійснює намічений план; контролює перебіг; відбирає необхідні засоби для розв'язання завдань; використовує найраціональніші способи, запропоновані вчителем; переносить засвоєні знання і вміння в нову ситуацію; виконує основні мисленнєві операції – аналіз, синтез, порівняння, проводить аналогії і робить висновки за аналогією, опановує вміння систематизувати й узагальнювати навчальний матеріал; вчиться моделювати, наводити аргументи на підтвердження тез; здійснювати контроль; оцінює якість виконаної роботи (власної або однокласника) відповідно до прийнятих вимог;
дотримується заданого темпу роботи;
працює самостійно, вчиться працювати в парі та в групі; надає необхідну допомогу однокласникам.

Працюючи з книжкою та іншими джерелами знань, учень / учениця:

орієнтується в змісті підручника; самостійно ознайомлюється з його змістом; звертається до запитань і завдань підручника, використовує зразки у навчальній діяльності; користується схемами, таблицями, алгоритмами, інструкціями і додатками;
вчиться використовувати українськомовні довідкові джерела; знаходить, засвоює і в разі необхідності передає інформацію українською мовою;
орієнтується в порядку розстановки книжок у бібліотеці, знаходить потрібну книжку, користуючись відкритим доступом до полиць, рекомендаційними списками, картотекою, тематичним каталогом, книжково-ілюстраційними виставками; визначає орієнтовний зміст незнайомої книжки за її елементами: обкладинкою, титульною сторінкою; орієнтується в каталожній картці, записує дані про книжку з титульної сторінки в каталожну картку; самостійно вибирає і читає дитячі книжки, періодику, використовує їх на уроках і в позаурочний час;
вчиться працювати з комп'ютером та іншими ТЗН з метою ефективного засвоєння навчального матеріалу.

7 клас

(87 год., 2, 5 год. на тиждень; резервний час – 5 год.)

МОВНА ЗМІСТОВА ЛІНІЯ (60 год.)

<i>Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів</i>	<i>Зміст навчального матеріалу</i>
Учень / учениця: визначає місце української мови серед інших слов'янських мов.	ВСТУП (1 год.) Місце української мови серед інших слов'янських мов.
	ПОВТОРЕННЯ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ ВИВЧЕНОГО В ШОСТОМУ КЛАСІ (2 год.) Розділові знаки в синтаксичних

застосовує здобуті знання, сформовані вміння й навички.	конструкціях. Найскладніші випадки правопису.
розпізнає дієприкметники, відмежовує їх від дієприслівників, визначає морфологічні ознаки, синтаксичну роль; розрізняє активні й пасивні дієприкметники; правильно наголошує дієприкметники; узгоджує дієприкметники з означуваними іменниками; утворює від дієслів дієприкметники; правильно будує речення з дієприкметниковими зворотами; правильно використовує у мовленні дієприкметники та безособові дієслівні форми на -но, -то; знаходить вивчені орфограми в дієприкметниках (дієприслівниках, службових частинах мови в міру їх засвоєння); пояснює їх за допомогою правил; правильно пише слова з вивченими орфограмами, виділяє комами дієприкметникові звороти (надалі – й дієприслівникові звороти та одиничні дієприслівники); знаходить і виправляє помилки на вивчені правила.	МОРФОЛОГІЯ. ОРФОГРАФІЯ. ЕЛЕМЕНТИ СТИЛІСТИКИ Дієприкметник (14 год.) <i>Дієприкметник як особлива форма дієслова:</i> значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Відмінювання дієприкметників. Правопис голосних у закінченнях дієприкметників. <i>Дієприкметниковий зворот.</i> Виділення комами дієприкметникових зворотів (після означуваного іменника). <i>Правильна побудова речень з дієприкметниковими зворотами.</i> <i>Інтонація речень з дієприкметниковими зворотами.</i> <i>Синонімічність складних і простих речень з дієприкметниковими зворотами.</i> Активні і пасивні дієприкметники. Творення активних і пасивних дієприкметників теперішнього і минулого часу (практично). Правопис голосних і приголосних у суфіксах дієприкметників. Н у дієприкметниках та нн у прикметниках дієприкметникового походження. Не з дієприкметниками. Безособові дієслівні форми на -но, -то. <i>Вживання безособових дієслівних форм на -но, -то.</i>
Міжпредметні зв'язки Використання дієприкметників як одного із засобів створення образності (література).	
розпізнає дієприслівники, визначає їх морфологічні ознаки, синтаксичну роль; розрізняє дієприслівники недоконаного і доконаного виду; утворює дієприслівники обох видів від дієслів; правильно будує та інтонує речення з дієприслівниковими зворотами.	Дієприслівник (6 год.) <i>Дієприслівник як особлива форма дієслова:</i> значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Не з дієприслівниками. <i>Дієприслівниковий зворот.</i> Коми при дієприслівниковому звороті й одиничному дієприслівникові. Дієприслівники недоконаного і доконаного виду, їх творення (практично). <i>Складні випадки вживання дієприслівників доконаного і недоконаного виду.</i> <i>Правильне вживання дієприслівників у побудові речень. Використання дієприслівникового звороту як засобу зв'язку речень у тексті; дотримання інтонації речень з дієприслівниковими зворотами.</i>
Міжпредметні зв'язки	

Використання дієприслівників як одного із засобів створення образності; вживання дієприслівників у наукових текстах (література).	
розпізнає прислівники, визначає їх морфологічні ознаки, синтаксичну роль; утворює ступені порівняння прислівників, правильно наголошує і вживає прислівники вищого і найвищого ступенів; добирає до прислівників синоніми, антоніми і вживає їх у мовленні; використовує прислівники як засіб зв'язку речень у тексті, а також для вираження мовлення; складає і використовує у мовленні речення з обставинами, вираженими прислівником.	Прислівник (18 год.) Прислівник: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Ступені порівняння прислівників. Правильний наголос у прислівниках. Використання прислівників як засобу зв'язку речень у тексті, а також для вираження мовлення. Букви н та nn у прислівниках. Не і ні з прислівниками. И та і в кінці прислівників. Дефіс у прислівниках. Написання прислівників разом і окремо.
Міжпредметні зв'язки Використання прислівників як засобу створення образності в художніх творах (література).	
розрізняє самостійні та службові частини мови; розпізнає прийменники, визначає їх граматичні ознаки; розрізняє непохідні й похідні прийменники; визначає відмінок, з яким ужито прийменник; правильно пише і вживає у мовленні прийменники (у т. ч. прийменники-синоніми).	СЛУЖБОВІ ЧАСТИНИ МОВИ Прийменник (6 год.) Прийменник як службова частина мови. Прийменник як засіб зв'язку в словосполученні. Непохідні й похідні прийменники. Написання похідних прийменників разом, окремо і через дефіс. Особливості вживання деяких прийменників в українській мові у зіставленні з російською. Правильне вживання прийменників з іменниками. Використання у мовленні прийменників-синонімів.
розпізнає сполучники, визначає їх граматичні ознаки; розрізняє сполучники сурядності й підрядності, їх види; будує прості й складні речення зі сполучниками сурядності, будує складні речення зі сполучниками підрядності, правильно вживає їх; використовує сполучники-синоніми у різних стилях мовлення.	Сполучник (4 год.) Сполучник як службова частина мови. Сполучники сурядності і підрядності, їх види (практично). Вживання сполучників у простому й складному реченнях. Написання сполучників разом і окремо. Використання сполучників для зв'язку речень у тексті. Вживання деяких сполучників у російській та українській мовах. Використання сполучників-синонімів.
розпізнає частки, розрізняє їх за значенням і роллю в реченні; розрізняє частку не і префікс не-; правильно використовує частки в мовленні.	Частка (5 год.) Частка як службова частина мови. Розряди часток за значенням. Написання часток -бо, -но, -то, -от, -таки. Не з різними частинами мови (узагальнення). Використання часток як засобу вираження мовлення.
Міжпредметні зв'язки Використання часток як виражального засобу в художніх творах (література).	
розпізнає і правильно виділяє вигуки за допомогою інтонації під час	Вигук (1 год.) Вигук як особлива частина мови. Дефіс у вигуках. Кома і знак оклику

читання і в усному мовленні; правильно вживає вигуки.	при вигуках. <i>Правильне читання речень із вигуками.</i>
Міжпредметні зв'язки Використання вигуків як засобу виразності в художніх творах (література).	
	УЗАГАЛЬНЕННЯ І СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ВІВЧЕНОГО З МОРФОЛОГІЇ Й ОРФОГРАФІЇ (3 год.) <i>Частини мови</i> (самостійні, службові, вигук), їх значення, граматичні ознаки, стилістична роль. Найскладніші випадки правопису.

МОВЛЕННЄВА ЗМІСТОВА ЛІНІЯ (22 год.)

<i>Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів</i>	<i>Зміст навчального матеріалу (навчальної діяльності)</i>
Учень / учениця: визначає види і засоби зв'язку в тексті; розпізнає публіцистичний стиль серед інших відомих стилів мовлення; знаходить мовні засоби, характерні для цього стилю; визначає особливості текстів за їх належністю до вивчених стилів мовлення; використовує вивчене про текст, види і засоби зв'язку, стилі і типи мовлення під час побудови і вдосконалення власних висловлювань.	Відомості про мовлення Повторення вивченого про <i>текст і стилі мовлення</i> . Види і засоби зв'язку в тексті. Публіцистичний стиль мовлення. <i>Складний план</i> власного висловлювання (практично). Повторення вивченого про <i>типи мовлення</i> . Особливості побудови опису зовнішності людини і процесів праці, роздуму дискусійного характеру.
уважно слухає , сприймає на слух, розуміє чуже мовлення і вербально реагує на нього в межах вікових можливостей і засвоєного мовного матеріалу в умовах навчального і побутового спілкування; аудіює тексти вивчених стилів, типів і жанрів мовлення; вичленовує смислову інформацію, розрізняє головну і другорядну інформацію, виділяє і утримує в пам'яті необхідну інформацію; використовує здобуту інформацію при підготовці власних висловлювань; визначає сюжетну лінію прослуханого тексту; виділяє логічно-смислові частини в прослуханому тексті; переказує почуте докладно і стисло (усно чи письмово); прогнозує зміст озвученого тексту; аналізує вживання мовних засобів;	Аудіювання <i>Аудіювання</i> природного українського мовлення з різних джерел Розвиток аудіативної пам'яті, уваги і уяви. Вибіркове аудіювання окремих фрагментів тексту із завданням (визначити правомірність чи неправомірність твердження тощо). Порівняння двох фрагментів прослуханого тексту щодо наявності нової інформації. Вичленування різних категорій смислової інформації (знаходження місця прослуханого фрагмента в графічному тексті). Встановлення граматичних відмінностей між записаним і прослуханим реченнями. Вичленування окремих фраз за певною ознакою. Усунення мовних труднощів аудіотексту (знаходження лексичних і граматичних помилок, допущених під

встановлює граматичні відмінності між записаним і прослуханим реченнями; знаходить і виправляє лексичні й граматичні помилки, допущені під час перекладу (у межах вивченого матеріалу).	час перекладу тексту з російської мови на українську). Цільове аудіювання фрагмента чи цілого тексту з метою використання здобутої інформації при підготовці висловлювання. Стисле відтворення прослуханого тексту. Визначення сюжетної лінії прослуханого тексту. Запис почутої розповіді. Прогнозування змісту (складання плану продовження тексту за прослуханим фрагментом). Аналіз уживання мовних засобів.
читає тексти вивчених стилів, типів і жанрів мовлення відповідно до норм української літературної мови та вимог «Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів...»; прогресує в техніці читання, користується засвоєними видами читання, опановує пошукове читання; систематично збагачує і уточнює свій словниковий запас, користується словниками різних видів; виділяє логічно-сміслові частини прочитаного; складає простий і складний плани тексту; інтерпретує й оцінює прочитане; аналізує мовне оформлення тексту, визначає засоби зв'язку (у межах вивченого матеріалу); добирає тематично однорідні тексти; порівнює інформацію двох і більше текстів щодо її новизни; переказує прочитане за самостійно складеним простим чи складним планом докладно, стисло і вибірково (усно й письмово); використовує здобуту з текстів інформацію при підготовці власних висловлювань.	Читання Читання різних за обсягом текстів вивчених стилів, типів і жанрів мовлення. Вдосконалення умінь читати вголос і мовчки, користуватися вивчальним, ознайомлювальним та вибіркоким видами читання. Формування початкових умінь пошукового читання. Збагачення і розширення словникового запасу. Визначення комунікативного наміру автора. Визначення структурно-сміслових компонентів тексту. Встановлення зв'язку між одиничними фактами тексту; об'єднання окремих фактів у смислове ціле. Складання простого і складного плану прочитаного. Формування умінь знаходити в тексті конкретну інформацію і використовувати її при підготовці власних висловлювань. Здобуття повної фактичної інформації, що міститься в тексті. Визначення лексико-тематичної основи тексту (підготовка телеграфного повідомлення). Добір тематично однорідних текстів, порівняння їх щодо наявності нової інформації. Перефразування. Еквівалентна заміна. Стислий і вибірковий переказ прочитаного. Визначення засобів зв'язності в тексті. Складання ситуацій до тексту. Прогнозування змісту (на основі поданого висновку тощо). Інтерпретація прочитаного. Аналіз уживання мовних засобів. Розвиток техніки читання.

складає діалог із запропонованих реплік (із додаванням власних реплік за змістом), на основі тексту чи ситуації спілкування, за аналогією; коректно й ефективно веде діалог з конкретним адресатом за визначеною соціокультурною проблематикою з представниками різних вікових груп, знайомими і незнайомими, безпосередньо й опосередковано (телефоном), дає логічну й емоційну оцінку реплік співрозмовника; ініціює, підтримує розмову й реагує на репліки співрозмовника в різних ситуаціях спілкування: висловлює сумнів щодо достовірності одержаної інформації чи її джерела, впевненість у її недостовірності; просить уточнити інформацію; висловлює схвалення, зацікавленість, згоду, незгоду, стурбованість, хвилювання, подив, невдоволення, заборону, радість, захоплення, побажання, заклик, дає дозвіл, пораду тощо; реагує на відповідні репліки; бере участь у дискусіях на знайому тематику, висловлює й переконливо аргументує власну думку, спростовує помилкові твердження, дотримуючись правил ведення дискусії; переказує зміст прочитаного (прослуханого) тексту; складає підготовлені усні висловлювання вивчених стилів, типів і жанрів мовлення; дотримується вимог до усного мовлення та правил спілкування.	Говоріння Діалогічне мовлення. Розігрування готового діалогу без опори на текст. Самостійне розширення реплік діалогу відповідно до контексту, комунікативного завдання, за рахунок ініціативного мовлення. Конструювання діалогу з набору запропонованих реплік, на основі тексту, за аналогією, на основі програми спілкування. Складання діалогів на одну тему, але для різних ситуацій спілкування. Монологічне мовлення. Докладний, стислий і вибірковий перекази розповідних текстів з елементами опису (зовнішності людини, процесу праці) та роздуму. Докладний усний переказ текстів публіцистичного стилю. Переказування тексту з адресацією його певній особі чи групі осіб та оформленням засобами монологічного мовлення. Переказ прочитаного з доповненням. Розгортання діалогічних реплік у монологічне висловлювання. Розповідь на основі прочитаного, побаченого, почутого. Завершення висловлювання за поданим початком. Стислий виклад змісту теленовин, переглянутого кінофільму. Усне повідомлення про якусь подію. Опис картини. Самостійне створення монологічних висловлювань вивчених стилів, типів і жанрів мовлення.
переказує прослухане й прочитане за самостійно складеним простим та складним планом докладно і стисло; складає твори (вказаних у програмі видів) за простим і складним планом, вибирає відповідно до ситуації спілкування стиль мовлення (розмовний, художній, науковий, публіцистичний, офіційно-діловий), використовує різні типи мовлення (в тому числі описи зовнішності людини і процесу праці, роздум дискусійного характеру); добирає мовні засоби відповідно до	Письмо Написання переказів (за простим або складним планом). Докладний і стислий перекази розповідних текстів з елементами опису (зовнішності людини, процесу праці) і роздуму. Написання творів (за простим або складним планом). Твір-опис зовнішності людини, процесу праці (за власними спостереженнями). Твір-оповідання за поданим сюжетом. Твір-роздум дискусійного характеру. Допис дискусійного характеру в газету.

задуму висловлювання й стилю мовлення; удосконалює написане; складає телеграму, СМС; перекладає з російської мови речення, діалоги, тексти вивчених стилів, типів і жанрів мовлення (у т. ч. з описами зовнішності людини, процесів праці та роздумів) у межах вивченого мовного матеріалу; здійснює переказ-переклад; знаходить і усуває лексико-граматичні розбіжності між вихідним текстом і варіантами його перекладу.	Телеграма. СМС. Переклад Переклад з російської мови текстів, які містять описи зовнішності людини, процесів праці, роздуми. Переказ-переклад (письмовий). Знаходження лексико-граматичних розбіжностей між вихідним текстом і варіантами його перекладу.
Міжпредметні зв'язки Письмова характеристика літературного героя, роль опису зовнішності в розкритті його характеру (література); роль опису трудових процесів у художніх творах (література).	

СОЦІОКУЛЬТУРНА ЗМІСТОВА ЛІНІЯ

Зміст соціокультурного блоку програми

Проблематика
Україна – європейська держава з давніми традиціями, атрибути її державності.
Державні та народні свята в Україні.
Життєпис українського народу. Визначні історичні й культурні діячі.
Освіта. Наука. Культура. Література. Мистецтво.
Загальнолюдські моральні цінності.
Український національний характер.
Естетика побуту українців.
Духовна сфера особистості. Прагнення до самовдосконалення – фізичного і духовного.
Матеріальна культура суспільства.
Людина в світі речей.
Світ професій.
Відкриття. Пошуки. Знахідки.
Гармонія в природі. Загадки природи, причини природних явищ.
Взаємозалежність людини і природи. Проблеми екології.

Учень / учениця:

здобуває соціокультурну інформацію, аналізує, оцінює, добирає й використовує її для особистісного розвитку, для досягнення комунікативних і життєвих цілей;
встановлює і підтримує соціальні контакти в особистісній, публічній, освітній сферах;
реалізує основні мовленнєві функції та реагує на них, використовуючи засвоєний мовний матеріал та паралінгвістичні засоби (жести, вираз обличчя, міміка, поза, наближення – відсторонення тощо);
зважає на найважливіші відмінності між звичаями, звичками, правилами поведіння, характерними для українців і росіян, та враховує їх у своїй поведінці;
дотримується найважливіших соціальних правил поведінки.

ДІЯЛЬНІСНА (СТРАТЕГІЧНА) ЗМІСТОВА ЛІНІЯ

Учень / учениця:

самостійно чи з допомогою вчителя визначає стратегію власної пізнавальної та мовленнєвої діяльності, її структуру: мотив, мету, завдання, планує основні етапи досягнення мети, контролює перебіг, робить необхідні корективи; визначає і використовує найраціональніші способи, виконує основні розумові операції – аналіз, синтез, порівняння (у т. ч. на основі різних джерел, табличних даних, логічних схем), конкретизацію; експериментує, проводить аналогії і робить висновки (в т. ч. за аналогією, на основі спостережень), прогнозує подальший розвиток певних явищ; орієнтується в поняттєвому апараті; систематизує та узагальнює навчальний матеріал із використанням графічної наочності; моделює, наводить докази на підтвердження тез або контраргументи щодо їх спростування; здійснює контроль і оцінює якість виконаної роботи за зразком, у процесі виконання, за результатом; працює індивідуально, ефективно співпрацює в парі та в групі; активно застосовує виучувану мову; дотримується заданого темпу роботи; систематично користується довідковою літературою; добирає додаткову літературу до окремих тем, самостійно вибирає і читає відповідні вікові книжки, періодику, використовує їх на уроках і в позаурочний час; виявляє здатність сприймати новий досвід, нові способи поведінки; розпочинає планомірну роботу з самоосвіти.

8 клас

(70 год., 2 год. на тиждень; резервний час – 2 год.)

МОВНА ЗМІСТОВА ЛІНІЯ (52 год.)

<i>Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів</i>	<i>Зміст навчального матеріалу</i>
Учень / учениця: обґрунтовує функцію мови як найважливішого засобу пізнання, спілкування і впливу; наводить приклади.	ВСТУП (1 год.) Мова – найважливіший засіб пізнання, спілкування і впливу
застосовує здобуті знання, сформовані вміння і навички на складнішому мовному матеріалі.	ПОВТОРЕННЯ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ ВІВЧЕНОГО В СЬОМОМУ КЛАСІ (2 год.) Частини мови, їх значення та граматичні ознаки. Найскладніші випадки правопису (за вибором учителя).
розрізняє словосполучення й речення; пояснює семантику, будову словосполучення; правильно будує словосполучення; використовує синонімічні словосполучення;	СИНТАКСИС. ПУНКТУАЦІЯ. ЕЛЕМЕНТИ СТИЛІСТИКИ Словосполучення і речення (4 год.) <i>Словосполучення.</i> Будова і види словосполучень за способами вираження головного слова (практично). <i>Практичне засвоєння словосполучень, у яких трапляються помилки у формі залежного слова (в</i>

розрізняє речення вивчених видів; виділяє за допомогою логічного наголосу й порядку слів найважливіше слово в реченні; правильно будує й використовує словосполучення і речення вивчених видів; змінює порядок слів у реченні відповідно до нового смислу речень; використовує порядок слів і логічний наголос для увиразнення мовлення; обґрунтовує вживання розділових знаків за допомогою вивчених правил і тих, що вивчатимуться надалі; ставить розділові знаки в кінці речення; знаходить і виправляє помилки на вивчені пунктуаційні правила.	тому числі словосполучень, що різняться в українській і російській мовах). Використання у мовленні синонімічних словосполучень. Речення. Види речень за метою висловлювання, за інтонацією, за будовою; розділові знаки в них (повторення). Порядок слів у реченні. Логічний наголос. Логічний наголос і порядок слів як засіб підвищення точності й виразності мовлення. Дотримання інтонації спонукальних і окличних речень, що передає різні емоційні відтінки значення. Риторичні запитання, виклад за допомогою запитань і відповідей як засіб увиразнення мовлення.
Міжпредметні зв'язки Інверсія в художньому творі (література).	
розрізняє прості й складні речення; визначає структуру простого двоскладного речення (знаходить головні і другорядні члени); правильно будує прості речення, використовуючи головні й другорядні члени речення; узгоджує дієслово-присудок із підметом, вираженим словосполученням або складноскороченим словом; користується синонімічними варіантами вираження підмета і присудка; використовує прямий і зворотний порядок слів з урахуванням смислових особливостей висловлювання; висловлює той самий зміст за допомогою різних синтаксичних засобів; правильно інтонує речення з пропущеною зв'язкою; виразно читає речення з урахуванням логічних наголосів; редагує текст з метою вдосконалення й увиразнення його змісту шляхом поширення речень другорядними членами; правильно ставить і обґрунтовує розділові знаки, коли немає зв'язку між підметом і присудком, при поширеній прикладці, порівняльному звороті; знаходить і виправляє помилки;	Просте речення. Двоскладні речення. Головні і другорядні члени речення (10 год.) Підмет і присудок як головні члени речення. Способи вираження підмета. Простий і складений присудок (іменний і дієслівний). Тире між підметом і присудком. Правильне вживання форм присудка при підметі, вираженому словосполученням або складноскороченим словом. Єдність видо-часових форм дієслів-присудків як засіб зв'язку речень у тексті. Дотримання правильної інтонації у реченнях без зв'язки. Означення, додаток і обставина як другорядні члени речення (повторення). Прикладка як різновид означення. Написання непоширених прикладок через дефіс; прикладки, що беруться в лапки. Види обставин (за значенням). Порівняльний зворот. Виділення порівняльних зворотів комами. Обставини часу як засіб зв'язку речень в описових і розповідних текстах, їх синонімічність. Стилістична роль означень і порівняльних зворотів у художньому мовленні.
Міжпредметні зв'язки	

Епітет і порівняння як художні засоби (література).	
розрізняє види односкладних речень, правильно будує їх; замінює означено-особові речення безособовими; будує й використовує безособові речення з урахуванням особливостей їх вживання в українській та російській мовах; використовує різні типи простих речень як синтаксичні синоніми; використовує в описі називні речення для позначення місця і часу дії; вживає односкладні речення для відтворення внутрішнього стану людини і стану природи; правильно інтонує і використовує вивчені види односкладних речень (у тому числі і як структурні частини складних речень).	Односкладні речення (6 год.) <i>Односкладні прості речення з головним членом у формі присудка (означено-особові, неозначено-особові, узагальнено-особові, безособові) і підмета (називні).</i> <i>Правильне вживання безособових речень.</i> <i>Речення двоскладні й односкладні різних видів як синтаксичні синоніми.</i> <i>Вживання в описах називних речень для позначення часу і місця.</i> <i>Використання односкладних речень для відтворення стану природи.</i>
Міжпредметні зв'язки Односкладні речення як виражальний засіб у художніх творах (література).	
розпізнає неповні речення; правильно будує їх, інтонує і використовує у мовленні, зокрема діалогічному; обґрунтовує вживання тире у неповних реченнях; правильно використовує його.	Неповні речення (2 год.) Повні й неповні речення. Тире в неповних реченнях. <i>Вживання неповних речень у діалозі, а також у структурі складних речень для уникнення невиправданих повторень. Дотримання інтонації неповних речень.</i>
знаходить однорідні члени речення (непоширені й поширені), різні ряди однорідних членів в одному реченні, узагальнювальні слова при однорідних членах; правильно будує речення з однорідними членами з урахуванням їх синонімічності та родо-видових відношень між ними; правильно інтонує і використовує речення з однорідними членами; редагує текст, усуваючи невиправдані повтори речень з однорідними членами; правильно ставить і обґрунтовує розділові знаки при однорідних членах речення.	Речення з однорідними членами (6 год.) <i>Однорідні члени речення (із сполучниковим, безсполучниковим і змішаним зв'язком) як засіб деталізації та конкретизації. Речення з кількома рядами однорідних членів. Кома між однорідними членами. Однорідні й неоднорідні означення.</i> <i>Узагальнювальні слова в реченнях з однорідними членами. Двокрапка і тире при узагальнювальних словах у реченнях з однорідними членами.</i> <i>Правильна побудова речень із сполучниками не лише..., а й..., як..., так і.... Синонімічність рядів однорідних членів з різними типами зв'язку між ними. Інтонація речень з однорідними членами (в тому числі з узагальнювальними словами).</i>
Міжпредметні зв'язки Ряди різних слів у ролі однорідних членів як засіб художньої виразності (література).	
знаходить звертання, вставні слова	Речення із звертаннями, вставними словами (словосполученнями, реченнями) (5 год.) Форми звертань у діалозі, приватних

(словосполучення, речення), правильно інтонує речення із звертаннями і вставними словами (словосполученнями, реченнями) з огляду на ситуацію спілкування і стиль мовлення; вживає звертання відповідно до адресата, змісту й етикету мовлення; використовує синонімічні вставні слова (словосполучення, речення); вживає вставні слова для зв'язку речень і частин тексту; правильно будує і використовує речення із звертаннями, вставними словами (словосполученнями, реченнями); правильно ставить і обґрунтовує розділові знаки при звертанні, вставних словах (словосполученнях, реченнях).	листах та в офіційних документах. Звертання непоширені й поширені. Розділові знаки при звертанні. Вставні слова (словосполучення, речення), розділові знаки при них. Використання звертань і вставних слів для передачі ставлення до адресата. Синонімічність вставних слів і речень. Використання вставних слів як засобу зв'язку речень у тексті. Інтонація речень із звертаннями, вставними словами (словосполученнями, реченнями).
Міжпредметні зв'язки Звертання як засіб характеристики літературного героя і передачі авторського ставлення до нього (література).	
знаходить відокремлені й уточнювальні члени речення; правильно будує, використовує та інтонує речення з відокремленими й уточнювальними членами та їх синтаксичні синоніми; правильно ставить і обґрунтовує розділові знаки при відокремлених і уточнювальних членах речення.	Речення з відокремленими членами (11 год.) Поняття про відокремлення. Відокремлені другорядні члени речення, в тому числі уточнювальні. Розділові знаки при відокремлених членах речення. <i>Правильна побудова речень із дієприкметниковими й дієприслівниковими зворотами. Дієприслівникові звороти як засіб зв'язку речень у тексті. Інтонація речень з відокремленими й уточнювальними членами. Синонімічність простих речень з відокремленими членами і складних речень.</i>
Міжпредметні зв'язки Відокремлення як засіб художнього зображення (література).	
знаходить слова і пряму мову, речення з непрямою мовою; замінює пряму мову непрямою і навпаки; знаходить невдало введені в текст цитати; виразно читає тексти з цитатами, прямою мовою, діалогом; правильно використовує пряму мову і цитати; правильно ставить і обґрунтовує розділові знаки при прямій мові, у діалозі, цитаті.	Пряма і непряма мова (3 год.) Пряма і непряма мова як способи передачі чужого мовлення. Розділові знаки при прямій мові. Цитата як спосіб передачі чужого мовлення. Розділові знаки при цитаті Діалог і полілог. Розділові знаки в діалозі та полілозі (повторення). Синонімічність різних способів передачі прямої мови. Заміна прямої мови непрямою. Інтонація речень з прямою мовою, діалогом
Міжпредметні зв'язки Мова персонажа в діалозі та словах автора (література).	
ПОВТОРЕННЯ ТА	

	УЗАГАЛЬНЕННЯ ВИВЧЕНОГО У ВОСЬМОМУ КЛАСІ (2 год.)
--	---

МОВЛЕННЄВА ЗМІСТОВА ЛІНІЯ (16 год.)

<i>Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів</i>	<i>Зміст навчального матеріалу (навчальної діяльності)</i>
Учень / учениця: використовує здобуті знання при побудові і вдосконаленні власних висловлювань.	Відомості про мовлення Поглиблення знань про мовлення (усне і писемне), спілкування, текст, стилі і типи мовлення . Сміслові зв'язки в тексті. Основна й уточнювальна інформація. Синтаксичні засоби зв'язку. Особливості побудови опису місцевості, пам'яток історії і культури, роздуму дискусійного характеру. Оповідання на основі почутого (з обрамленням).
уважно слухає, осмислює почуте; вичленовує різні категорії смислової інформації; запам'ятовує почуте, робить записи, тематичні виписки з метою кращого засвоєння почутого; переказує прослухане за самостійно складеним простим і складним планом докладно, стисло і вибірково; переказує прочитане, трансформуючи його (замінюючи пряму мову непрямою і навпаки); переказує прослуханий текст з урахуванням особливостей аудиторії (ступеня підготовки, обізнаності, зацікавленості темою і т. ін.); прогнозує зміст аудіотексту; використовує інформацію з прослуханого тексту у відповідях на запитання за його змістом та при підготовці власних висловлювань; аналізує мовні засоби прослуханого тексту; узагальнює, робить висновки, висловлює власну думку з приводу почутого; складає монологічні й діалогічні висловлювання за проблематикою прослуханого тексту.	Аудіювання Аудіювання природного українського мовлення, аудіотекстів різних стилів, типів і жанрів мовлення. Вичленування різних категорій смислової інформації (аудіювання тексту при візуальній опорі на його стислий переказ з метою поширення тексту за рахунок одержаної інформації). Трансформація аудіотексту (заміна прямої мови непрямою і навпаки). Орієнтований на певну аудиторію переказ прослуханого тексту. Аудіювання тексту з його наступним продовженням. Використання фактів, аргументів із прослуханого тексту в розгорнутих відповідях на запитання за його змістом. Тематичні виписки як засіб засвоєння почутого. Складання ситуацій до аудіотексту. Цільове аудіювання з метою здобуття, відбору і використання необхідної інформації для побудови висловлювань. Аналіз ужитих в аудіотексті мовних засобів. Підготовка монологічних і діалогічних висловлювань за проблематикою прослуханого тексту. Вибіркове аудіювання фрагментів тексту із завданням (знайти розбіжності в записаному і озвученому текстах, неточності у письмовому перекладі з російської мови на

	українську). Усний переклад озвученого тексту українською мовою.
користується засвоєними видами читання; виразно читає тексти різних стилів, типів і жанрів мовлення відповідно до норм української літературної мови та вимог «Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів...»; виражає за допомогою темпу, тембру, гучності читання особливості змісту, стилю тексту, авторський задум; визначає логіку і структуру тексту; переказує прочитане за самостійно складеним простим і складним планом докладно, стисло і вибірково; трансформує прочитаний текст у процесі його переказу (замінює пряму мову непрямою); читає, розуміє без словника і передає зміст статті в періодиці на суспільно-політичну, культурно-мистецьку тему; сприймає і творчо переробляє смислову інформацію тексту, розрізняє основну й уточнювальну інформацію; порівнює інформацію двох і більше текстів спорідненої тематики; добирає тематично однорідні тексти; пов'язує зміст тексту з життєвим досвідом, реальними ситуаціями спілкування; узагальнює викладені факти, робить висновки; визначає пізнавальну цінність прочитаного; визначає засоби зв'язку в тексті, аналізує вжиті мовні засоби.	Читання Виразне читання текстів різних стилів, типів і жанрів мовлення відповідно до норм української літературної мови. Вдосконалення умінь читати вголос і мовчки, користуватись вивчальним, ознайомлювальним, вибіркоким і пошуковим видами читання. Формування початкових умінь переглядового читання. Спостереження за зміною семантики речень відповідно до зміни логічного наголосу під час читання. Знаходження в тексті основної й уточнювальної інформації. Перегляд текстів з метою формулювання порушеної в них проблеми, відбору фактів і доказів, які стосуються певної теми. Знаходження в тексті місць, де розкриваються різні аспекти проблеми. Порівняння викладених у тексті поглядів на ту саму проблему. Вибіркове коментування прочитаного. Перегляд матеріалів періодици з метою відбору і передачі змісту найцікавіших. Прогнозування змісту (за висновком). Аналіз мовних засобів, синтаксичної структури тексту (в межах вивченого мовного матеріалу). Порівняння оригіналу тексту і 2–3 варіантів його перекладу з метою вибору найточнішого варіанта. Розвиток характеристик, які стосуються техніки читання.
розігрує готовий діалог без опори на текст; будує діалоги на одну тему, але для різних ситуацій спілкування; на основі наданої інформації; до серії запропонованих обставин; веде підготовлений та імпровізований діалог за змістом прочитаного (прослуханого) тексту; використовує репліки для стимулювання, підтримання діалогу; вказує на зв'язок фактів, нової інформації з відомою, причинно-наслідковий зв'язок подій, явищ, фактів; описує факти, ілюструє повідомлення; цікавиться думкою	Говоріння Діалогічне мовлення. Розігрування готового діалогу без опори на текст. Складання діалогів на одну тему, але для різних ситуацій спілкування. Складання діалогів на основі наданої інформації з урахуванням ситуації і завдань спілкування (завдання збігаються, різняться або суперечать одне одному). Складання діалогів до серії запропонованих обставин.

співрозмовника, виявляє інтерес (брак інтересу) до чогось, висловлює міркування з приводу чогось, обґрунтовує щось; виявляє бажання зробити щось за певних умов, заперечує щось, висловлює впевненість, побажання, надію, сумнів, відмову, захоплену оцінку, байдужість, задоволення, схвалення, стурбованість, застереження, розчарування тощо; вживає формули мовленнєвого етикету; дотримується норм літературної мови та правил спілкування. перетворює діалогічне висловлювання в монологічне; переказує докладно, стисло й вибірково розповідні тексти; стисло переказує тексти наукового і публіцистичного стилів; виступає зі зв'язним висловлюванням із використанням тематичних виписок; створює монологічні висловлювання вказаних у програмі видів, складає до них план (складний), добирає відповідний ситуації стиль мовлення, використовує різні типи мовлення.	Монологічне мовлення. Монологізація діалогічного висловлювання. Докладний, стислий і вибірковий перекази розповідних текстів (у т. ч. з елементами опису місцевості, пам'яток історії та культури). Стислий переказ текстів наукового і публіцистичного стилів. Оповідання на основі почутого (з обрамленням). Розгортання поданого сюжету (сюжетної схеми) в розповідь. Оповідання за поданим кінцем. Складання висловлювання за аналогією з прочитаним. Самостійне створення монологічного висловлювання.
робить короткі записи (план, тематичні виписки) в процесі слухання і читання; складає письмові твори вказаних у програмі видів, складає до них план (складний), добирає відповідно до ситуації спілкування стиль мовлення, використовує різні типи мовлення (в т. ч. опис місцевості, пам'яток історії й культури); правильно вживає цитати; удосконалює написане. складає план роботи, добирає мовні засоби відповідно до задуму висловлювання і стилю мовлення; перекладає з російської мови тексти	Письмо Написання переказів (за складним планом). Докладний, стислий і вибірковий перекази розповідних текстів з елементами опису місцевості, пам'яток історії і культури. Написання творів (за складним планом) із вступом, основною частиною і висновком. Твір-опис місцевості (вулиці, села, міста), пам'яток історії і культури на основі особистих спостережень і вражень. Твір-роздум на морально-етичну тему (в публіцистичному стилі). Твір-оповідання на основі почутого (з обрамленням). Тематичні виписки як засіб засвоєння почутого і прочитаного. Ділові папери План роботи. Переклад Переклад з російської мови

різних стилів, типів і жанрів мовлення; використовує вивчені мовні засоби; удосконалює текст перекладу.	текстів, що містять елементи опису (місцевості, пам'яток історії та культури). Переклад текстів наукового і публіцистичного стилів.
Міжпредметні зв'язки Роздуми з елементами аналізу художнього твору, письмова порівняльна і групова характеристика літературних героїв (література).	

СОЦІОКУЛЬТУРНА ЗМІСТОВА ЛІНІЯ

Зміст соціокультурного блоку програми

Україна сучасна.
Історичні віхи життя українського народу.
Видатні українці.
Одвічні духовні й моральні цінності.
Освіта. Наука. Література. Мистецтво.
Будівництво. Архітектура. Живопис. Скульптура.
Світ людини, її зовнішня і внутрішня краса. Шлях до гармонійної особистості.
Взаємини між юнаком та дівчиною. Дівоча гідність. Чоловіча честь.
Людина в світі матеріального.
Культура молодіжного дозвілля.
Вибір професії.
Відкриття. Пошуки. Знахідки.
Подорожі. Враження.
Гармонія в природі. Екологічна культура.

Учень / учениця:

здобуває соціокультурну інформацію, аналізує, оцінює, відбирає і використовує її для особистісного розвитку, для досягнення комунікативних і життєвих цілей;
встановлює і підтримує формальні й неформальні стосунки з носіями мови відповідно до ситуації та особистості співрозмовника у приватній, публічній, освітній сферах;
реалізує основні мовленнєві функції та реагує на них, вживаючи засвоєний мовний матеріал та паралінгвістичні засоби;
розпізнає широкий спектр ідіоматичних виразів, усвідомлює найважливіші відмінності між звичаями, звичками, основними цінностями, притаманними українцям і росіянам, враховує їх у своїй поведінці;
дотримується найважливіших соціальних правил поведінки.

ДІЯЛЬНІСНА (СТРАТЕГІЧНА) ЗМІСТОВА ЛІНІЯ

Учень / учениця:

самостійно визначає стратегію власної пізнавальної та мовленнєвої діяльності, її структуру; планує основні етапи і використовує найраціональніші способи досягнення мети; виконує основні розумові операції; систематизує й узагальнює навчальний матеріал, наводить докази на підтвердження тез, а також спростовує хибні твердження, оперуючи відомими уявленнями і поняттями (в т. ч. позалінгвістичного характеру); встановлює міжпредметні зв'язки на основі знань, оцінює якість виконаної роботи;
вчиться планувати роботу із самоосвіти;
працює індивідуально, в парі та в групі;

систематично працює зі словниками, енциклопедіями універсального характеру і за галузями знань, різноплановою довідковою літературою;
 добирає додаткову літературу до уроків, самостійно вибирає і читає відповідні вікові книжки; регулярно працює з періодичними виданнями, адресованими учням старшого шкільного віку; робить необхідні виписки з книжок і журналів, правильно оформляє, систематизує, зберігає і використовує їх у навчальній роботі та в позаурочний час;
 вчиться працювати з публіцистичною та суспільно-політичною літературою, використовує такі елементи книжки як коментар автора, перекладача, редактора, додатковий апарат, алфавітний покажчик та ін.;
 використовує з метою самоосвіти цикли радіо- і телепередач, Інтернет.

9 клас

(70 год., 2 год. на тиждень; резервний час – 2 год.)

МОВНА ЗМІСТОВА ЛІНІЯ (48 год.)

<i>Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів</i>	<i>Зміст навчального матеріалу</i>
Учень / учениця: обґрунтовує розвиток і функціонування мови як суспільного явища.	ВСТУП (1 год.) Розвиток української мови
застосовує здобуті знання, сформовані вміння і навички на складнішому мовному матеріалі.	ПОВТОРЕННЯ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ ВІВЧЕНОГО У ВОСЬМОМУ КЛАСІ (2 год.) Граматична основа речення. Просте речення. Двоскладне й односкладне просте речення.
розрізняє складні речення і прості з однорідними та відокремленими членами; визначає компоненти в складному реченні та засоби зв'язку між ними; розпізнає складносурядні речення, визначає їх структуру, смисловий зв'язок і мовні засоби зв'язку між частинами; правильно будує складносурядні речення, використовуючи синонімічні сполучники і сполучні слова; правильно інтонує і вживає їх у мовленні; використовує як синоніми прості й складні речення; правильно ставить і пояснює розділові знаки між частинами складносурядного речення; знаходить і виправляє помилки на вивчені правила.	СИНТАКСИС. ПУНКТУАЦІЯ. ЕЛЕМЕНТИ СТИЛІСТИКИ Складне речення. Складносурядне речення (5 год.) Складносурядне речення, його будова і засоби зв'язку в ньому. Смислові зв'язки між компонентами складносурядного речення. Інтонація складносурядного речення. Розділові знаки між частинами складносурядного речення. <i>Синонімічність складносурядних речень з різними сполучниками, а також складносурядного речення і ряду простих речень.</i>
Міжпредметні зв'язки Опис у художньому творі (література)	

розпізнає складнопідрядні речення, визначає вид підрядної частини; правильно будує складнопідрядні речення, використовуючи синонімічні сполучники і сполучні слова; замінює складнопідрядні речення синонімічними конструкціями; правильно інтонує і використовує складнопідрядні речення та прості з другорядними членами (в т. ч. відокремленими) як синтаксичні синоніми; правильно ставить і пояснює розділові знаки між підрядною і головною частинами складнопідрядного речення, знаходить і виправляє помилки на вивчені правила.	Складнопідрядне речення (16 год.) Складнопідрядне речення; його будова і засоби зв'язку в ньому. Інтонація складнопідрядного речення. Розділові знаки між головною і підрядною частинами речення. Основні види складнопідрядних речень з підрядними частинами: означальними, з'ясувальними, обставинними (місця, часу, способу і ступеня дії, порівняльними, мети, умови, причини, наслідкові, допустові). Складнопідрядне речення з кількома підрядними частинами. Розділові знаки в ньому. <i>Синонімічність сполучникових складних речень, складнопідрядних і простих з відокремленими членами.</i>
Міжпредметні зв'язки Епітет і порівняння як художні засоби (література).	
розпізнає безсполучникові складні речення, визначає і передає за допомогою інтонації смислові відношення між компонентами, що входять до їх складу; правильно будує і використовує безсполучникові та синонімічні ім речення із сполучниками і прості речення; обґрунтовує вживання розділових знаків за допомогою правил, правильно ставить розділові знаки між частинами безсполучникового складного речення; знаходить і виправляє помилки на вивчені правила.	Безсполучникове складне речення (6 год.) Смислові відношення між компонентами в безсполучниковому складному реченні. Інтонація безсполучникового складного речення. Розділові знаки між частинами безсполучникового складного речення. <i>Синонімічність складних речень із сполучниками, без сполучників і простих речень.</i>
Міжпредметні зв'язки Опис у художньому творі (література)	
розпізнає складні речення з різними видами зв'язку, правильно будує, інтонує і використовує їх; вживає складні і прості синтаксичні конструкції як синоніми; обґрунтовує вживання розділових знаків у складних реченнях з різними видами зв'язку; правильно ставить у них розділові знаки.	Складне речення з різними видами зв'язку (4 год.) Складне речення з різними видами сполучникового і безсполучникового зв'язку. Інтонація складного речення з різними видами зв'язку. Розділові знаки в ньому. <i>Синонімічність складних і простих синтаксичних конструкцій.</i>
Міжпредметні зв'язки Використання складних синтаксичних конструкцій у художніх описах (література).	
	УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ВИВЧЕНОГО В 5-9 КЛАСАХ

оперує засвоєними поняттями; застосовує здобуті знання, сформовані вміння й навички; знаходить і виправляє орфоепічні, орфографічні, лексичні, граматичні помилки, обґрунтовує написання за допомогою вивчених правил; користується словниками; правильно будує й використовує речення різних типів; правильно ставить розділові знаки відповідно до вивчених правил; знаходить і виправляє помилки на вивчені правила.	(14 год.). Фонетика. Орфоепія. Графіка. Орфографія (2 год.). Звуки, їх вимова і позначення на письмі. Вживання ь й апострофа. Лексикологія. Фразеологія (2 год.). Однозначні й багатозначні слова. Пряме і переносне значення слів. Групи слів за значенням, походженням і вживанням. Фразеологізми. Будова слова. Словотвір. Орфографія (2 год.). Значущі частини слова, їх правопис. Основні способи словотвору (практично). Морфологія. Орфографія (6 год.). Іменник. Прикметник. Числівник. Займенник. Дієслово, його особливі форми. Прислівник. Службові частини мови. Найскладніші випадки правопису. Синтаксис. Пунктуація (2 год.). Граматична основа речення. Види речень за будовою, розділові знаки в них.
--	--

МОВЛЕННЄВА ЗМІСТОВА ЛІНІЯ (20 год.)

<i>Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів</i>	<i>Зміст навчального матеріалу (навчальної діяльності)</i>
Учень / учениця: застосовує здобуті знання, сформовані вміння і навички;	Відомості про мовлення Відомості про мовлення і спілкування, про текст, стилі й типи мовлення (повторення). Поняття про тези, тематичні виписки.
уважно слухає; сприймає з голосу і розуміє аудіо-, відеотексти різних стилів, типів і жанрів мовлення, мовлення монологічне й діалогічне, живе або в запису, розгорнуте і пожвавлене, як на близькі, так і незнайомі теми, в особистісній, публічній та освітній сферах; визначає тон, настрій мовця; розуміє на слух записані або трансльовані аудіоматеріали широкого спектра соціокультурної тематики (в т. ч. морально-етичної	Аудіювання Аудіювання текстів різних стилів, типів і жанрів мовлення. Удосконалення вмінь здобувати, критично оцінювати і доцільно використовувати необхідну інформацію. Вибіркове цільове аудіювання текстів. Вичленування різних категорій смислової інформації (визначення в абзаці або тексті речення, яке виражає основну думку). Розвиток аудіативної пам'яті,

та суспільної); засвоює і використовує найбільш важливу й актуальну інформацію з прослуханих повідомлень, аудіо-, відеотекстів різних стилів, типів і жанрів мовлення; складає план, тези прослуханого, переказує почуте усно й письмово за простим і складним планом докладно, стисло й вибірково; робить висновки, критично оцінює прослухане й висловлює власну думку; перекладає усно за планом невеликий озвучений текст; аналізує вжиті в аудіотекстах мовні засоби.	уваги, уяви, логічного мислення (порівняння двох прослуханих фрагментів щодо наявності/пропуску нової інформації). Усний переклад за планом невеликого озвученого тексту українською мовою. Аналіз уживання мовних засобів.
пристосовує читання до особливостей слухацької аудиторії; використовує основні види читання; знаходить у текстах логічні центри, з'ясовує їх взаємозв'язок, розвиває логічну будову тексту; знаходить необхідну інформацію (в т. ч. шляхом перегляду кількох текстів), сприймає, визначає її достовірність, цільове призначення, пізнавальну цінність; критично оцінює, інтерпретує і переробляє здобуту інформацію, реагує на неї, співвідносить зі своїм життєвим досвідом і використовує за призначенням; зіставляє різні погляди на ту саму проблему, робить висновки й узагальнення; переказує прочитане усно і письмово за самостійно складеним планом (простим і складним) докладно, стисло і вибірково; робить висновки з прочитаного; складає тези прочитаного, робить тематичні виписки як основу для усного і письмового повідомлення.	Читання Читання автентичних текстів різних стилів, типів і жанрів мовлення з використанням основних видів Читання. Поділ тексту на смислові частини (формулювання висвітлених у тексті проблем). Розуміння фактичного змісту прочитаного (відповіді на проблемні запитання за змістом). Виділення смислових віх (визначення основних проблем, що розглядаються в тексті). Визначення достовірності та цільового призначення наданої в тексті інформації. Удосконалення вмінь інтерпретувати прочитане (визначення повноти висвітлення автором порушеної в тексті проблеми). Визначення пізнавальної цінності прочитаного (коментування найцікавішої частини тексту). Розвиток умінь висловлювати оцінні судження про прочитане (виявлення розбіжностей у підходах різних авторів до розкриття проблеми). Прогнозування змісту (оцінка частин тексту щодо єдності та логіки викладу; передбачення можливої структури і проблематики тексту за вступним абзацом). Оволодіння структурно-композиційними особливостями текстів різних функціональних стилів (добір статей певної проблематики з кількох джерел). Розвиток умінь пошукового читання (знаходження авторського висновку тощо). Стислий переказ текстів публіцистичного стилю. Вибірковий переказ текстів

	наукового стилю. Розвиток техніки читання.
ефективно і коректно веде діалог; бере активну участь у дискусії; вільно спілкується з двома-трьома співрозмовниками; дотримується основних характеристик діалогу (лаконічність, логічність, виразність, доцільність, гнучкість та ін.), норм української літературної мови і правил спілкування; ініціює, підтримує розмову і реагує на репліки співрозмовника в типових ситуаціях спілкування: заперечує достовірність наведеного факту і повідомляє дійсний факт; протиставляє факти, повідомлення, інформацію; переконує співрозмовника з метою вплинути на його думку, змінити її, використовуючи в діалозі факти з різних джерел, які підтверджують правильність думки; аргументовано заперечує; висловлює готовність прийняти позицію співрозмовника; визнає свою неправоту і правоту співрозмовника; коректно перериває партнера; просить вибачення за вимушене втручання в розмову і переривання співрозмовника; створює зв'язні висловлення відповідно до прийнятих норм.	Говоріння <i>Діалогічне мовлення.</i> Ведення діалогу в ситуаціях офіційного та неофіційного спілкування в особистісній, публічній та освітній сферах, у т. ч. діалогу – обміну інформацією, думками, судженнями, діалогу – спонукання до дії (наприклад, під час виконання спільного завдання), дискусії в межах обговорюваної проблеми або на основі прочитаного тексту із дотриманням основних характеристик діалогу, норм української літературної мови і правил спілкування. <i>Монологічне мовлення.</i> Вибірковий переказ тексту з висвітленням однієї думки чи ряду взаємозв'язаних думок. Розгортання поданої тези в зв'язне висловлення з доведенням правильності своєї позиції. Підготовка монологічного висловлення за тезами. Самостійне створення монологічного висловлення. <i>Дискусія</i> на морально-етичну тему.
складає перекази і твори (вказаних у програмі видів); осмислює тему, розвиває її, підпорядковує висловлення темі й основній думці; добирає і систематизує матеріал з двох-трьох джерел, узагальнює в своєму висловленні різні думки, підходить, робить висновки; складає оповідання на самостійно вибрану тему; вибирає стиль, відповідний ситуації спілкування; використовує різні типи мовлення; висловлює свої думки, враження і почуття.	Письмо Написання переказів (за складним планом). <i>Докладний переказ</i> тексту художнього стилю із творчим завданням. Стислий переказ тексту публіцистичного стилю. <i>Вибірковий переказ</i> тексту наукового стилю. Написання творів (за складним планом). <i>Твір</i> у публіцистичному стилі на морально-етичну тему. <i>Оповідання</i> на самостійно вибрану тему. Добір із тексту речень, які ілюструють наведені твердження. Розгортання поданої тези за рахунок відповідного матеріалу з тексту. <i>Тези</i> статей на морально-етичні та суспільні теми. <i>Тематичні виписки</i> як засіб засвоєння і запам'ятовування почутого і прочитаного. Удосконалення зв'язних висловлень.

складає заяву, автобіографію; добирає мовні засоби відповідно до задуму висловлювання і стилю мовлення; дотримується вимог до відповідного жанру; вдосконалює висловлення згідно з вимогами до писемного мовлення; пише переказ-переклад; перекладає різні за стилем і жанром уривки або невеликі закінчені твори, дотримуючись вимог до цього виду мовленнєвої діяльності.	Ділові папери Заява. Автобіографія. Переклад Переказ-переклад тексту художнього стилю (письмовий). Переклад з російської мови різних за стилем і жанром уривків або невеликих закінчених творів.
Міжпредметні зв'язки Виступ проблемного характеру на літературну тему; тези, літературно-критичних статей, окремих розділів підручника (література).	

СОЦІОКУЛЬТУРНА ЗМІСТОВА ЛІНІЯ

Зміст соціокультурного блоку програми

Проблематика
Історія, сьогодення і майбутнє України.
Роль мови у формуванні української нації. Розвиток української мови.
Видатні українці.
Географічне положення України. Природа різних її регіонів. Екологічні проблеми.
Загальнолюдські моральні пріоритети.
Матеріальна і духовна культура суспільства.
Дружба. Любов. Сім'я. Взаємозв'язок поколінь. Культура загальнолюдських і сімейних взаємин.
Самовдосконалення і здоровий спосіб життя – основа формування гармонійної особистості.
Захоплення сучасної молоді.
Вибір професії. Робота «престижна» і «непрестижна».
Проблеми сучасного міста.
Історія відкриттів, їх значення для людства.
Засоби масової комунікації.

Учень / учениця:

здобуває соціокультурну інформацію, **аналізує, оцінює, відбирає і використовує** її для особистісного розвитку, для досягнення комунікативних і життєвих цілей;

встановлює і підтримує соціальні контакти з носіями мови, **виступає** посередником у міжособистісних стосунках, в публічній та освітній сферах; **реалізує** основні мовленнєві функції та адекватно **реагує** на них; ефективно **користується** мовою з соціальною метою; **володіє** достатнім спектром ідіоматичних виразів, **усвідомлює** відмінності між ментальністю, традиціями, цінностями, притаманними українцям і росіянам, та **узгоджує** з ними свою мовленнєву і соціальну поведінку.

ДІЯЛЬНІСНА (СТРАТЕГІЧНА) ЗМІСТОВА ЛІНІЯ

Учень / учениця:

самостійно **визначає** мету і структуру власної пізнавальної та мовленнєвої діяльності;

планує та **реалізує** навчальну й самоосвітню діяльність з урахуванням рекомендацій учителів, **використовує** адекватні матеріали для самостійного вивчення; **визначає, організовує й застосовує** засоби навчання для самоосвіти; вільно **користується** сформованими вміннями навчальної діяльності; **контролює** її перебіг і **дає самооцінку**;

опановує різні способи розв'язання пошукових завдань;

поєднує сприймання лекції з фіксацією основних положень у вигляді плану, тез, тематичних виписок;

встановлює джерело інформації, **збирає** її, **обробляє, аналізує і представляє**; зв'язно **викладає** матеріал з кількох джерел за самостійно складеним планом;

вчиться передавати зміст навчального матеріалу в графічній та інших формах згортання інформації; самостійно **складає** логічні схеми типових відповідей, **користується** згорнутими формами відповіді (план, тези, таблиці);

ефективно **користується** мовою з метою вирішення проблем у специфічних навчальних ситуаціях;

встановлює міжпредметні зв'язки (у нескладних випадках);

працює з критичною літературою; систематично **використовує** науково-популярну літературу;

удосконалює методи роботи з періодикою;

систематично **звертається** до радіо- і телепередач, аудіозаписів, Інтернету, **використовує** їх зміст у навчальному процесі.